

EUR GUIDE

EUROGUIDE HANDBOK

 Svensk version

2021

This project is co-funded by the Internal Security Fund of the European Union – **GA N° 871038**

1. Om EUROGUIDE Projektet och Partners

Om EUROGUIDE

Tonåren är en tid i alla människors liv där vi ofta ifrågasätter, utvecklar våra idéer och åsikter, utforskar olika världsbilder och söker efter vår identitet och roll i världen. Utbildning är därmed avgörande för att bl.a. förhindra att ungdomar lockas till extremistiska ideologier, rörelser och organisationer - oavsett om det är religiös extremism, högerextremism, vänsterextremism eller andra hot mot demokratiska och inkluderande samhällen. Det är därför väldigt viktigt att hjälpa och stödja personer som arbetar som frontlinjeutövare (till exempel lärare, ungdomsledare och socialarbetare) för att göra det möjligt för dem att på ett effektivare sätt ta itu med ungdomars utsatthet för radikalisering och extremism. Detta kommer följaktligen att bidra till att förebygga och motverka ungdomsradikalisering och våldsbejakande extremism; både i den verkliga, men också i den virtuella världen som ungdomar lever i nu.

Frontlinjeutövare på lokal nivå kan bidra till att förhindra radikalisering genom att ta itu med de polariseringsfrågor som kan leda till att en/ flera ungdomar känner sig marginaliserade, vilse, osv. och därmed ytterligare utsatta för extremistiska ideologier. Ett av de största problemen när det gäller att skapa resurser för att stödja lärare, socialarbetare, osv. är att de frågor som orsakar polarisering kommer att variera avsevärt mellan EU:s medlemsstater och mellan de olika typer av extremism som ungdomar kan utsättas för. Det finns även olikheter inom ett land där problemen kan variera väsentligt från norr till söder, stad till stad, och t.o.m. skola till skola.

Dock, trots dessa obestridliga skillnader och komplexiteten i ämnet, finns det viktiga likheter som EU-länder och olika frontlinjeutövare kan lära av varandra. EUROGUIDE-förslagen är därför att producera praktiska verktyg – tillgängliga via en online-plattform¹ – för att bemyndiga olika frontlinjeutövare i deras uppdrag att vägleda och lära ungdomar att identifiera och anta de demokratiska värden som delas av EU-medborgare, och som därför kan vara av allmänt värde. De praktiska verktygen i online-plattformen omfattar:

- En första-hjälpen *handbok* för frontlinjeutövare med praktiska svar på kontroversiella händelser och beteenden, skrivna för varje partnerland² på det lokala språket och därmed också främst baserat på den specifika nationella situationen i varje land. Handboken är både tillgänglig i PDF-version eller som ett interaktivt verktyg.
- En *online-frågesport* för frontlinjeutövare att använda med unga. Målet med denna frågesport är att hjälpa frontlinjeutövare i varje partnerland att bättre känna igen till exempel falska nyheter och propaganda, vilket följaktligen kan hjälpa unga att bygga sin motståndskraft mot bl.a. polariserande berättelser genom att öka deras kritiska tänkande.
- Ett *online-utbildningsprogram* som på ett enkelt vis förklarar för frontlinjeutövare hur de ska använda online-plattformen på ett effektivt sätt.

¹ Den refereras också som "levande plattform" (engelska: "living platform") då den kommer att skapas på ett sätt som gör det enkelt för EUROGUIDE partners att uppdatera dess innehåll i framtiden om nödvändigt.

² De länder som deltar i EUROGUIDE projektet är Sverige, Belgien, Nederländerna, Ungern och Italien.

Innehållet för varje lands handbok har utvecklats genom intervjuer med frontlinjeutövare som bor och jobbar i Belgien, Sverige, Italien, Ungern och Nederländerna. Detta för att bättre förstå de nuvarande problem, frustrationer, befintliga luckor och stöd som för att – på ett effektivare sätt – förhindra och motverka polarisering och radikaliserings bland unga. Det har också tillåtit EUROGUIDE-konsortiet att utbyta idéer, jämföra metoder och samverka länderna emellan för att, i största möjliga utsträckning, fastställa gemensamma tips, värderingar, osv. och integrera dessa i det dagliga arbetet och i den interaktion som lärare, socialarbetare, ungdomsledare, osv. har med ungdomar – och i slutändan skapa en handbok anpassad till varje partnerland. Online-frågesporten som frontlinjeutövare bör använda tillsammans med ungdomarna är, i viss utsträckning, formulerad på ett likartat sätt partnerländerna emellan. Dock har vissa frågor behövts ändras och anpassas för att passa in i varje lands specifika sammanhang.

Som ett resultat av online plattformen och via de nämnda praktiska verktygen, kommer utövare förhoppningsvis kunna integrera undervisningen om delade värderingar i det stöd det ger unga, få tillgång till pragmatiska lösningar och svar på specifika problem, och använda resurser som hjälper ungdomar att få mediekunskap som stöder deras motståndskraft mot extremistiska miljöer. Huvudsyftet med EUROGUIDE projektet kan således sammanfattas under de följande fyra punkter:

- *Öka medvetenheten och kapaciteten hos frontlinjeutövare att känna igen polarisering* → frontlinjeutövare som interagerar med ungdomar kommer att få en bättre förståelse för till exempel orsaker och effekter av polarisering och de ideologier och desinformation som kan främja detta.
- *Främja interaktionen mellan olika lokala aktörer* → online plattformen kommer att koppla frontlinjeutövare till pålitliga partners och låta olika organisationer dela viktig information och erfarenhet inom ämnet.
- *Främjande av åsikter om alternativa röster* → de praktiska verktygen kommer att ge frontlinjeutövare konkreta, koncisa och konstruktiva svar på de kontroversiella och svåra situationer de kan stöta på i sitt dagliga arbete med unga. Dessa budskap kommer vidare inriktas på gemensamma och demokratiska värderingar.
- *Utveckla och främja praktiska verktyg* → utveckla en online-plattform (som inkluderar en handbok, frågesport, och online-utbildningsprogram) för frontlinjeutövare som effektivt kommer att öka deras förmåga att förebygga och motverka radikaliserings, polarisering och våldsbejakande extremism.

Varför EUROGUIDE?

Från EUROGUIDE partners tidigare erfarenhet har det framkommit att flera insatser över hela EU främst har riktat in sig på att identifiera tecken på radikaliserings i skolor och/eller skapa guider som syftar till att undervisa om kontroversiella frågor. Dock finns det få initiativ och ett stort behov inom EU nu att erbjuda djupgående vägledning till ett större antal frontlinjeutövare. Dessutom finns det även få resurser som ger pragmatiska lösningar och riktlinjer för att reagera och svara konstruktivt på polariserande berättelser som kan förekomma när man arbetar med unga. De få resurser som finns om detta blir ofta föråldrade, eftersom extremistiska narrativ ständigt skiftar.

EUROGUIDE Partners

Tabell 1 – Basisk information om projektets konsortium

	Organisation	Abbreviation	Land	Hemsida
1	EUROPEAN FOUNDATION FOR DEMOCRACY	EFD	Belgien	https://www.europeandemocracy.eu/
2	CEAPIRE	CEAPIRE	Belgien	http://www.ceapi.be/en/
3	HET GEMEENSCHAPSONDERWIJS	GO	Belgien	https://www.g-o.be/
4	POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KFT	POL CAP	Ungern	https://www.politicalcapital.hu/
5	DEMOKRATIKUS IFJUSAGERT ALAPITVANY	DIA	Ungern	https://i-dia.org/
6	ASSOCIAZIONE NAZIONALE ASSISTENTI SOCIALI	ASSNAS	Italien	https://www.assnas.it/
7	NOMOS CENTRO STUDI PARLAMENTARI SRL	NOMOS	Italien	https://www.nomoscsp.com/
8	ISTITUTO DON CALABRIA	IRCCS	Italien	http://www.doncalabriaeuropa.org/
9	COORDINAMENTO NAZIONALE COMUNITA DI ACCOGLIENZA ASSOCIAZIONE	CNCA	Italien	https://www.cnca.it/
10	STICHTING THE CONFLICT AND EDUCATION LEARNING LABORATORY	CELL	Nederländerna	https://www.cell.foundation/

2. Tack/Acknowledgement

Vi i EUROGUIDE Sverige vill varmt tacka alla frontlinjeutövare runt om i Sverige som tog sig tiden att bidra till EUROGUIDE projektet genom att dela all sin kunskap och erfarenhet med oss. Ert deltagande har varit avgörande för detta arbete och vi är verkligen tacksamma för er tid, intresse och insats. Vi hoppas starkt att denna handbok kommer att vara till bra stöd och vägledning till er alla, och vi önskar er stort lycka till i ert viktiga arbete med unga. Vidare, vill vi även ge ett stort tack till alla de organisationer, individer, och experter i Belgien och Sverige som vi har konsulterat under projektets gång. Tack så mycket för er tid och intresse.

3. Innehållsförteckning

1. Om EUROGUIDE Projektet och Partners	2
2. Tack/Acknowledgement	5
3. Innehållsförteckning	6
4. Introduktion och Bakgrund	7
5. Tematiska Rekommendationer	13
5.1. Att leva tillsammans	13
5.2. Genus	24
5.3. Samhället och Ideologi.....	34
6. Slutsats	43
7. Vem borde jag vända mig till?	44
8. Referenser.....	49

4. Introduktion och Bakgrund

Radikalisering, polarisering och extremism är väldigt allvarliga problem både för samhället i stort, som för individen som involverats eller riskerar att involveras, eller som även på annat sätt utsätts för följdverkningar av andras involvering. I Sverige finns det huvudsakligen tre våldsbejakande extremistiska rörelser³:

1. den våldsbejakande högerextrema vit makt-miljön,
2. den våldsbejakande vänsterextrema autonoma miljön,
3. den våldsbejakande islamistiska extremistmiljön⁴.

Trots de stora ideologiska skillnaderna som skiljer grupperna åt, finns det gemensamma drag som förenar dem. Dessa inkluderar bl.a. ovilligheten att erkänna demokratiska principer och spelregler, vilket utgör ett hot mot grundläggande demokratiska värden⁵. Den nationella handlingsplanen för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism beskriver hur ökad kunskap, stärkt samverkan, förebyggande arbete och stöd till individer som vill lämna en extremistisk miljö, är några viktiga insatser för att arbeta mot våldsbejakande extremism och dess konsekvenser⁶. Vidare, har frontlinjeutövare en avgörande roll när det gäller att förhindra ungdomsradikalisering och att de involveras i extremistiska och våldsamma miljöer. Därför måste dessa grupper få den stöd och hjälp som behövs för att de bättre kan hantera dessa svåra frågor som de kan stötta på när de arbetar med unga. Vi hoppas därför att denna handbok kan göra precis det, genom att utforska olika svåra utmaningar som frontlinjeutövare kan träffa på när de arbetar med unga och erbjuda dem konkreta, praktiska och koncisa åtgärdsalternativ.

Denna introduktion och bakgrund har gjorts på så vis att den ger en väldigt förenklad och kort överblick på en människas/grupps radikaliseringsprocess, samt varför en ung person kan lockas till olika våldsbejakande extremistiska miljöer. Detta, för att på ett grundläggande sätt introducera ämnet till användaren och även då flera frontlinjeutövare bad om denna information under online intervjuerna. Vi tar också upp viktiga begrepp som nämns under arbetet och metoden som har använts för att skapa handboken. De kapitlet som följer sedan inkluderar de "tre tematiska rekommendationerna": att leva tillsammans, genus och samhälle och ideologi. Handboken avslutas med kapitlet "vem borde jag vända mig till?" där du som frontlinjeutövare får några tips om potentiella föreningar, organisationer, osv. som du kan vända dig till för vidare hjälp/stöd i Sverige.

³ Det är viktigt att förstå de tre olika våldsbejakande extremistiska miljöer. Lyssna därför gärna på Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) podcasts där reportern Karin Hållsten intervjuar författarna till skriftserien "Ung och extrem". Samtalen vänder sig i första hand till dig som är fritidsledare, fältarbetare eller lärare, [här](#).

⁴ Se en kort animerad film som heter "tre minuter om radikaliserings" [här](#). Filmen är framtagen av SDF Östra Göteborg inom projektet "Bryta tystnaden" och har finansierats av MUCF.

⁵ Socialstyrelsen, "Socialtjänstens arbete mot våldsbejakande extremism".

⁶ Socialstyrelsen, "Kort om våldsbejakande extremism - socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna".

Det finns diverse vägar och faktorer som kan driva en person att lockas till radikala, samt även våldsbejakande extremistiska miljöer. Det finns inte ett sätt att radikaliseras utan processen är ofta komplex och kan ske samtidigt på individ-, grupp- och samhällsnivå⁷. Dock, är personer som lider av till exempel utanförskap, psykisk ohälsa och utsatthet för våld, ofta mer benägna att leta efter andra - ofta mer radikala alternativ - bortom de demokratiska principerna. Radikala ideologier frodas av dessa personers bräcklighet/svagheter och driver dem mot radikalisering. Det är viktigt att notera att radikaliseringsprocessen kan vara lång och utdragen, men den kan också vara relativt snabb. Därför är det essentiellt för dig som frontlinjeutövare att känna igen bl.a. tecken och faktorer som kan leda till radikalisering, då dina handlingar kan vara avgörande i att en ungdom inte far illa ut. Även samarbete med bl.a. kollegor, myndigheter, olika föreningar och organisationer, samt barns familj är essentiellt i förebyggande av radikalisering och våldsbejakande extremism.

Även om radikaliseringsprocessen inte är en rak linje, kan vi ändå utforska olika faktorer som kan leda till detta, samt anknytningen till våldsbejakande extremistiska miljöer. När det gäller grupptillhörighet brukar det talas om att det finns vissa faktorer som stöter bort individen ur ett sammanhang och in i ett annat. Andra faktorer drar och lockar en person att gå från ett sammanhang till ett annat. Det kallas för push- och pullfaktorer. Dessa begrepp används ofta i forskningen för att beskriva både radikalisering och avradikalisering. Begreppen har använts när länder och städer i Europa har antagit handlingsplaner mot våldsbejakande extremism.

- Push-faktorer syftar på de negativa krafter och sociala omständigheter som pressar en person ut ur ett sammanhang och in i ett annat. De grundar sig ofta i frustration hos den enskilde på grund av orättvisor, konflikter i världen, upplevelse av diskriminering och utanförskap, personliga kriser och tragedier.
- Pull-faktorer syftar på de faktorer som motiverar och drar in personen i en ny miljö. En viktig motivationsfaktor är närstående personer som redan är aktiva i miljön. Föräldrar och vänner kan vara en viktig väg in i extremismen – men också ut ur den⁸.

I till exempel Norges nationella vägledning för att förebygga våldsbejakande extremism finns en lista på push- och pullfaktorer. Det är faktorer som också känns igen när det handlar om olika former av social utsatthet. Det är viktigt att ha i åtanke att förekomsten av dessa faktorer i sig inte ger upphov till radikalisering, men de kan innebära att personen kan vara i risk för radikalisering. Se tabellen nedan:

⁷ Socialstyrelsen, "Kort om våldsbejakande extremism - socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna".

⁸ Socialstyrelsen, "Kort om våldsbejakande extremism - socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna".

Tabell 2 – Risk för radikalisering, exempel på push-och pull-faktorer

Push-faktorer	Pull-faktorer
Utanförskap	Respekt
Upplevelse av diskriminering	Erkännande
Upplevelse av rasism	Makt och kontroll
Känsla av att bli kränkt	Känsla av mening med livet
Upplevelse av orättfärdighet	Tillhörighet, gemenskap och identitet
Identitetssökande	Förebilder (förälskelse eller respekt)
Dålig självkänsla	Bekräftelse
Bristande tro på demokratiska lösningar	Äventyrlust
Traumatiska upplevelser	Samhällsengagemang
Meningslöshet	Attraktiva ideologiska argument

Brottsförebyggande rådet (Brå) beskriver i sin rapport "Våldsam politisk extremism" 2009 att en upplevelse av utanförskap och en önskan om att få höra till är kraftfulla drivkrafter som får människor att försöka omvandla och förvandla sig själva och sin omgivning inte är något nytt eller konstigt. Det talas ofta om att det vanligaste är att man först går med i en grupp och att man där sedan börjar omforma sin identitet. Det vill säga tillhörigheten kommer väldigt ofta före identitetsskapandet, inte tvärt om.

Dessutom, i kunskapsöversikten "Att lämna våldsbejakande extremism" från Institutet för Framtidsstudier 2016 tyds det på att individernas motiv för att radikaliserar och bli involverade i våldsbejakande extremism är likartade med de motiv som gäller att involveras i terrororganisationer, sekter och kriminella gäng. Det råder enighet om sociala nätverks betydelse för såväl rekrytering till grupper som för avradikalisering.

Definitioner

Flera av de begrepp som används i denna handbok saknar entydiga definitioner. Privata aktörer, myndigheter, organisationer, osv., som på ett eller annat sätt aktivt arbetar med dessa frågor, tenderar att ofta ha egna definitioner av begreppen även om det på senare tid har funnits en växande konsensus inom Europa kring vissa begrepp (se nedan, till exempel definitionen för terrorism). Detta innebär att det finns varierande definitioner av relevanta begrepp för att förklara till exempel radikalisering och våldsbejakande extremism, med olika betydelse och användningsområden. Därmed, har vi för EUROGUIDE Sverige använt Regeringens och Säkerhetspolisens definitioner samt – i vissa fall – definitioner från Nationalencyklopedin och Europeiska Kommissionen. Således, när dessa begrepp nämns i handboken så är det följande definitioner som avses, se nedan:

Våldsbejakande extremism - "Våldsbejakande extremism är ett samlingsbegrepp för rörelser, ideologier eller miljöer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och som ser våld, skadegörelse och andra brott som ett legitimt medel för att uppnå ett ideologiskt (politiskt och/eller

religiöst) mål. Begreppet består av två delar: våldsbejakande och extremism.⁹ Därmed är det viktigt att förstå:

”Att vara våldsbejakande innebär inte bara accepterande av våldsanvändning utan även stödjande av användningen av sådant ideologiskt motiverat våld för att främja en viss sak. Enligt Regeringen kan begreppet användas både för att beskriva personers beteende och innehållet i ett visst material, som till exempel i ett tal, en text eller en film. Att vara våldsbejakande ska inte förväxlas med att vara våldsbenägen; ett våldsbejakande beteende kan innebära ett långvarigt stöd till våldshandlingar som andra begår, trots att personen själv aldrig utövar våld. Med begreppet extremism åsyftas rörelser, ideologier eller individer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning; det vill säga en samhällsordning där politiska mål och samhällsförändringar kan påverkas och uppnås genom användandet av demokratiska processer. Begreppet används också för att beskriva företeelsen där individer använder extrema metoder för att förändra samhället i önskad riktning. Med våldsbejakande extremism åsyftas således att bejaka och bruka våld som medel för att förverkliga extrema ideologiska åsikter och idéer. Det är ett mångsidigt fenomen och det är ett brett spektrum av personer, grupperingar och nätverk som faller under begreppet våldsbejakande extremism.^{10 11}”

Radikalisering - Radikalisering ses ofta som en social process, även om det finns olika uppfattningar bland forskare om varför och hur radikalisering sker. Begreppet radikalisering definieras av Säkerhetspolisen som ”den process som leder till att en person eller en grupp stödjer eller utövar ideologiskt motiverat våld för att främja en sak.¹²”

Terrorism - Inom Europeiska unionen (EU) har medlemsländerna gemensamt kommit överens om hur begreppet terrorism ska definieras. Enligt denna definition är ”terroristbrott handlingar som allvarligt kan skada en stat eller mellanstatlig organisation om de syftar till att: (a) injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller befolkningsgrupp; (b) tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller avstå från att vidta en åtgärd; eller (c) destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer.¹³”

Avradikalisering – “Avradikalisering beskriver motsatsen till radikalisering, det vill säga den process där en person överger sin våldsbejakande extrema hållning. En åtskillnad görs mellan att ändra beteende (“disengagement”) och att ändra övertygelse (“deradicalization”). Att ändra beteende innebär att personen visserligen lämnar den våldsbejakande gruppen eller tar avstånd från våldsbejakande och brottsliga handlingar men att denne bibehåller sin radikala övertygelse.

⁹ Yourstone, et al., “Våldsbejakande extremism i kriminalvård – en kunskapsöversikt” (p.7).

¹⁰ Regeringskansliet, “Våldsbejakande extremism i Sverige - nuläge och tendenser” (p.20-21).

¹¹ Notera: säkerhetspolisen bedömer att det idag finns tre våldsbejakande extremistiska miljöer i Sverige: den våldsbejakande vänsterextremistiska miljön, den våldsbejakande högerextremistiska miljön, och den våldsbejakande islamistiska miljön. Därmed, när det i denna handbok generellt står ”våldsbejakande extremism,” så är det de miljöerna som avses.

¹² Säkerhetspolisen, “Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige” (p.30).

¹³ Yourstone, et al., “Våldsbejakande extremism i kriminalvård – en kunskapsöversikt” (p.7).

Avradikalisering är enligt Säkerhetspolisen mer omfattande och innebär att personen även överger själva ideologin.¹⁴”

Metod

Det var totalt 31 deltagare som deltog i den första fasen av EUROGUIDE-projektet via online intervjuer. Deras yrken sträcker sig från lärare, till socialarbetare, till hälsoarbetare, till ungdomsledare. Vi för EUROGUIDE Sverige har också nått ut och intervjuat relevanta personer som för närvarande arbetar med dessa ämnen på lokal- och nationalnivå, till exempel tog vi kontakt med Malmö Stad och Brå. Alla de intervjuade frontlinjeutövare arbetar för närvarande (eller har kontakt) med ungdomar. Lärarna undervisar i en mängd olika ämnen som till exempel religion, samhällsvetenskap och idrott och hälsa. Dessutom har de intervjuade socialarbetarna också nära kontakt och erfarenhet inom dessa teman, bl.a. via ungdomarna, deras familjer, skolor, polisen och kommun. Intervjuerna gjordes med frontlinjeutövare över hela Sverige, vilket inkluderade ställen som: Stockholm, Södertälje, Malmö, Boden, Luleå, Göteborg, Trollhättan, Mjölby och Älvsbyn.

Vidare, på grund av COVID-19 pandemin, fick vi omorganisera och genomföra alla intervjuer online, där 21 deltagare intervjuades i grupp och 10 deltagare intervjuades individuellt. Intervjuerna genomfördes på ett semi-strukturerat sätt, med totalt 20 öppna frågor och flera underfrågor. Intervjuernas längd varierade från 1h till 1h30min och deltagandet var frivilligt. Under denna tid ombads alla deltagare att dela med sig av sin erfarenhet, frustrationer, oro och frågor som de har stött på under deras dagliga arbete med unga. Således, när vi transkriberat och analyserat alla intervjuerna, insåg vi att de viktigaste frågorna kan kategoriseras under tre teman för alla EUROGUIDE partner länder: ”Att leva tillsammans”, ”genus” och ”samhälle och ideologi.” Därför, har handboken för alla 5 EU länder struktureras på detta vis.

Innehållet i Sveriges handbok är starkt inspirerat på intervjuerna, där frontlinjeutövare uttryckte och förklarade till oss vilka teman/områden de skulle vilja att denna guide tar upp. Det är viktigt att förstå att denna handbok är gjord som en första-hjälpen bok, där olika väldigt komplexa frågor är besvarade på ett så enkelt och koncist sätt som möjligt. Tanken med denna handbok är att den ska vara praktisk för frontlinjeutövare att använda under deras dagliga arbete med unga. Den är till för att ytterligare stödja och hjälpa frontlinjeutövare, genom att förklara, ge tips/exempel, osv. för hur man kan hantera olika svåra utmaningar som de kan råka utföra när de jobbar med unga. Sättet att använda denna handbok är att du skummar igenom frågorna, ta några korta anteckningar om det hjälper dig, och ifall du kommer i kontakt med något av dessa utmaningar kan du alltid återgå och konsultera guiden igen¹⁵. Sektionen ”vem kan jag vända mig till?” kan även vara väldigt intressant för att hitta mer relevant information och/eller be om ytterligare hjälp/stöd.

Slutligen, är det även viktigt att understryka att vi skickade ut handboken till alla involverade frontlinjeutövare (och några nya intresserade kandidater) för att få deras feedback angående materialets struktur, innehåll, osv. Vi gav alla en månad för att gå igenom handboken, online-

¹⁴ Yourstone, et al., ”Våldsbejakande extremism i kriminalvård – en kunskapsöversikt” (p.8).

¹⁵ Du kan även alltid använda den interaktiva versionen av handboken om du föredrar det.

frågesporten och online plattformen, och organiserade sedan utvärderingsintervjuer online. Det fanns även de som skickade sin feedback till oss via e-post, då de inte hade möjlighet att vara med under utvärderingsintervjuerna. All feedback som gavs av de olika frontlinjeutövare i Sverige var mycket värdefullt och användbart och i största möjliga utsträckning så modifierade vi verktygen enligt deras kommentarer. Dock, var det generellt bara små ändringar som begärdes och alla feedback var överlag väldigt positiv.

5. Tematiska Rekommendationer

5.1. Att leva tillsammans

1. *På vilka sätt kan jag agera som frontlinjeutövare om en/ flera av mina elever uttrycker att de anser närvaron av olika kulturer och alla dess människor som ett hot mot "svensk kultur/traditioner" och "svenska värderingar"?*

Utmaning

Närvaron av olika kulturer och dess folk är inget nytt fenomen i Sverige: redan under 1960-talet, år efter andra världskriget, började man mer och mer att diskutera om samlevnaden mellan olika kulturer och alla minoriteters rätt att leva under förhållandevis samma villkor som en svensk¹⁶. Dock, med Europas migrationskris 2015 och därmed ökad immigration till Sverige, har temat återuppstått speciellt inom den politiska sfären. Olika politiska partier i landet och med detta det svenska samhället, har varierande åsikter angående närvaron av olika kulturer: medan några tycker att existensen av diverse kulturer ger rikedom till ett land samt bygger värderingar som till exempel respekt och förståelse för andra kulturer och dess människor, finns det även de som tycker att närvaron av andra kulturer - kvittar vilket - är direkt ett hot mot det svenska samhället. De anser ofta att den bästa vägen framåt är att alla lever i ett så kulturellt och etniskt homogent samhälle som möjligt, där olika kulturer och dess folk inte är välkomna¹⁷. Det är viktigt också att understryka att i dessa fall är det väldigt vanligt att människor grupperas som ett kollektiv under en viss kultur och att individer med viss bakgrund och ursprung anses direkt som ett kollektivt problem och hot. Detta kan även betecknas i vissa fall som främlingsfientlighet.

Med detta i åtanke, kan det emellertid förekomma idag att en ungdom¹⁸ öppet uttrycker att han/hon anser existensen av andra kulturer och alla dess folk som ett direkt hot mot "svensk kultur/traditioner" och "svenska värderingar".

Åtgärdsalternativ

Nuförtiden kan Sverige anses som ett mångsidigt samhälle, där flera olika kulturer och dess folk samlever med varandra. I det första kapitlet i Regeringsformen står det tydligt att den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Vidare, fastslås att den enskildes personliga, ekonomiska, och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten¹⁹. Det är med detta viktigt att du som frontlinjeutövare – genom ditt demokratiska

¹⁶ Bergholm, "Då Sverige blev mångkulturellt."

¹⁷ Notera dock att detta fenomen om att ha ett så kulturellt och etniskt homogent samhälle som möjligt har existerat förr i Sverige, där samer och andra minoritetsgrupper påtvingades bl.a. assimilerings, lära sig enbart svenska (förbud att tala sitt minoritetsspråk), och konvertering (förbud att utöva minoritetsreligioner).

¹⁸ Viktigt att notera: i denna handbok används olika begrepp som till exempel barn. Med barn avses varje individ under 18 år, enligt FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Även begrepp som unga, ungdomar, tonåringar, osv. i detta material refererar till människor under 18 år. Dock, med unga vuxna avses i detta material individer i åldern 18–25 år.

¹⁹ 1 kapitlet 1 § 2 § Regeringsformen.

uppdrag i och utanför skolan – vågar ta upp och diskutera detta ämne med dina ungdomar. Du kan inleda konversationen genom att ställa diverse frågor; vad innebär det att bo i ett samhälle med olika kulturer?, hur skulle dagens Sverige se ut om vi inte hade diverse folk/kulturer?, är det rätt att bedöma en person på grund av sin bakgrund/kultur?, varför kan vi ibland vara rädda/skeptiska av olika kulturer och hur kan vi ändra/breda detta perspektiv?, osv. Du kan också diskutera ämnet utifrån bl.a. ett historiskt perspektiv; hur det såg ut innan båda världskrigen i Europa och hur, speciellt efter andra världskriget, samtalet om samlevnaden mellan olika kulturer och alla minoriteters rätt att leva under förhållandevis samma villkor utvecklades (i Sverige men också i hela Europa).

Ytterligare, koncept så som till exempel jämlikhet, diskriminering, och samverkan borde stå i grund för ditt samtal med dina unga. Det är också grundläggande att du, under dessa samtal, klargör och understryker att Sveriges grundlagar som reglerar Sveriges statsskick är inte bara svenska värderingar. Mänskliga rättigheter, jämställdhet, och fundamentala rättigheter och frihet är universella. Vidare, är det viktigt att emellertid inte ignorera att samlevnad mellan olika kulturer och dess folk inte alltid är lätt. Det finns en mängd kulturella yttringar som helt strider mot vårt lands värderingar såsom de är uttryckta i svensk lag och som följaktligen inte kan tolereras. Detta inkluderar bl.a. hedersförtryck (exempel: kvinnlig könsstympning och tvångsäktenskap), könsdiskriminering och diskriminering mot HBTQ²⁰ med mera. Dock är detta mer en fråga om huruvida vissa värderingar inom en kultur är acceptabla eller inte, snarare än att se olika kulturer och alla dess människor som ett direkt hot. Det är viktigt att du under dessa samtal alltid lyssnar, ifrågasätter och inte dömer en ungdoms tankesätt och svar. Slutligen, kan det vara viktigt att understryka att ett samhälle där olika kulturer existerar inte bör betyda parallella samhällen. Vi måste främja en förståelse för att leva tillsammans, där vi till exempel inte bara går i skolan med folk från olika bakgrunder men vi kan också leva, arbeta, och skapa en gemensam framtid tillsammans.

2. *Om en/flera av mina ungdomar tar upp ett känsligt och/eller kontroversiellt tema²¹ under bl.a. en lektion eller fritidsaktivitet (exempel: radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terrordåd), hur borde jag agera som frontlinjeutövare?*

Utmaning

Det finns många frontlinjeutövare som känner sig osäkra och oförberedda att diskutera svåra, känsliga och/eller kontroversiella teman/frågor med sina ungdomar. Dessa kan inkludera allt från att diskutera terrordåd, till olika typer av extremism, till att samtala om existentiella frågor och om olika religiösa övertygelser, osv. Det händer att lärare, socialarbetare, ungdomsledare och andra som har nära kontakt med unga, helt undviker och/eller vägrar att ta itu med dessa teman och frågor. En lärare kan till exempel vara orolig för att snabbt tappa kontroll över sina elever om han/hon tar upp dessa teman med sina elever under lektionstid. Andra kan känna att de inte har tid att hantera sådana frågor, medan andra frontlinjeutövare helt enkelt inte vet vad de ska säga och/eller svara till sina unga.

²⁰ Homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner.

²¹ Med detta menas teman som väcker starka känslor och har potentialen att dividera samhället.

Åtgärdsalternativ

Till en början kan det vara användbart att skilja mellan två typer av kontroversiella frågor/teman: de långvariga och de mer akuta. Vad detta innebär är att det finns kontroversiella frågor som har existerat under en lång tid (exempel: spänningar mellan olika grupper i Europa), medan andra har uppstått mer nyligen (exempel: radikaliserings av unga européer via nätet och växande oro för olika typer av extremism och nätmobbning). Båda typerna erbjuder liknande utmaningar men med olik tonvikt, både för lärare och andra frontlinjeutövare. Gällande de långvariga kontroversiella frågorna är utmaningen bl.a. att hitta bättre och nya sätt att svara på frågorna, samtidigt som man undviker att ytterligare alienera enskilda grupper eller individer. Med de mer akuta kontroversiella frågor ligger utmaningen för lärare och andra i att kunna svara och diskutera spontana frågor som ställs av unga, med fakta och pålitlig information. Vidare, är det viktigt att notera att vad som kan anses som en kontroversiell fråga i en skola, eller t.o.m. en klass, kan vara ovidkommande för en annan.

Med detta sagt är det viktigt att du som lärare och annan frontlinjeutövare kan ge meningsfulla förklaringar till dina ungdomar, även när de ställer frågor som inte är direkt relaterade till lektionen/aktiviteten du har planerat för dem. Fokus för diskussioner bör vara att skapa en miljö där eleverna kan visa respekt för varandras åsikter. Dialogen behöver präglas av såväl respekt för yttrandefrihet som rätt till skydd mot kränkning²². Preliminär förberedning minskar rädslan för att diskutera kontroversiella ämnen när ärendet uppstår. Vidare, notera att ifall du skulle känna dig osäker över att diskutera ett tema/fråga kan du alltid föreslå att ni kan prata om det nästa lektion/träff. Detta kan ge dig och andra elever tid att reflektera över temat/frågan i syfte att ha en givande och berikande konversation tillsammans. Dock, är det väldigt viktigt att du tar upp temat/frågan igen och inte ignorerar eller glömmar det i framtiden.

Ett exempel på en aktivitet för att ta itu med kontroversiella frågor kan vara att dela upp dina ungdomar i olika grupper och få dem att försvara ett tema/idé. Du kan till exempel ha en grupp som är för att censurera vissa inlägg på sociala medier, medan en annan grupp är emot. Vitsen med detta är att uppmuntra unga människor att tänka analytiskt. I livet är det viktigt att se saker utifrån andras perspektiv. Detta tillåter oss att utveckla empati och medmänsklighet mot andra människor. Vidare, med din vägledning och hjälp under aktiviteten, kan en ungdom också själv inse att en ursprunglig åsikt kan ifrågasättas. Detta, istället för att du som frontlinjeutövare säger vad som är fel och rätt och vad de borde tycka och tänka om ett tema/fråga²³.

Vidare, om dialog med vissa elever blir omöjlig är det nödvändigt att du meddelar det till rektorn, som förhoppningsvis kommer att vidta nödvändiga åtgärder enligt skolans interna regler. För andra frontlinjeutövare kan du ta upp det med närmaste chef och kolla eventuella verksamhetsdirektiv.

²² Skolverket, "Kontroversiella frågor".

²³ För flera praktiska exempel och stöd se följande! Stöd för lärare: läs Europarådets [rapport](#) "Teaching controversial issues" för mer vägledning. Stöd för skolledare: läs Europarådets [rapport](#) "Managing controversy" för mer vägledning (val på svenska). Stöd för skolpersonal: se Skolverkets [videoklipp](#) "Komma igång med kontroversiella frågor".

3. Om en/ flera ungdomar mobbar, kränker, trakasserar, och/ eller diskriminerar en annan ungdom, hur ska jag som frontlinjeutövare agera för att försöka stoppa detta?

Utmaning

Det kan hända att en/ flera unga elever mobbar, kränker, trakasserar, och/ eller diskriminerar en annan elev, både i och utanför skolan. Kränkningarna och/ eller diskrimineringen kan äga rum vid enstaka tillfällen eller ske regelbundet. De kan vara synliga och handfasta, likaväl som de kan vara mer dolda, tysta och subtila.

Åtgärdsalternativ

Det är viktigt att först och främst förstå skillnaderna/likheterna mellan kränkande behandling, mobbning, trakassering och diskriminering. Mobbning är ett begrepp som inte direkt existerar i skollagen. Det används ofta i tal om en elev blivit utsatt för kränkande behandling, trakasserier eller sexuella trakasserier vid upprepade tillfällen. Kränkande behandling å andra sidan, är ett begrepp som är tydligt uttryckt i skollagen, kapitel 6. Det är ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet, utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen²⁴. Det är ett beteende som är ansett oönskat av det barn/elev som upplever sig vara utsatt för kränkande behandling. Exempel på kränkande behandling inkluderar allt från utfrysning, till nedsättande ord, till hot och slag. Notera att för att det ska vara fråga om kränkande behandling enligt lagen måste kränkningen vara tydlig. Vidare, i de flesta fallen är det väldigt uppenbart att ett beteende är kränkande, men om det inte är det så måste man snabbt klargöra för den som kränker att sitt beteende är oacceptabelt och skadligt. Vad som är kränkande behandling måste avgöras i varje enskilt fall²⁵. Vidare, när det gäller diskriminering så ska vi följa diskrimineringslagen som – i förenklade ord – beskriver begreppet som när någon missgynnas eller kränks. Kränkningen eller missgynnandet ska ha sin grund i någon av de sju diskrimineringsgrunderna²⁶:

- Kön.
- Könsöverskridande identitet eller uttryck.
- Etnisk tillhörighet.
- Religion eller annan trosuppfattning.
- Funktionsnedsättning.
- Sexuell läggning.
- Ålder.

Sedan, inom de sex olika former av diskriminering finns trakasserier och sexuella trakasserier. Både trakasserier och sexuella trakasserier är starkt länkade till både kränkande behandling och diskriminering, då det handlar om ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet samtidigt som det i sin grund är baserat på någon av de sju nämnda diskrimineringsgrunderna²⁷. Trakassering, kränkning, och diskriminering förekommer ofta nuförtiden också via nätet, till exempel på sociala medier som används av unga.

²⁴ 6 kapitlet 3 § skollagen (2010:800).

²⁵ Skolverket, "Kränkande behandling, mobbning och diskriminering".

²⁶ Läs mer om detta på Diskrimineringsombudsmannens hemsida [här](#).

²⁷ Läs mer om detta på Diskrimineringsombudsmannens hemsida [här](#).

För dig som lärare eller annan personal i skolan är det din plikt att anmäla trakasserier och kränkande behandling som kan ske i skolans verksamhet till rektorn. Skyldigheten att anmäla gäller oberoende av hur du fick reda på kränkningen; vare sig att eleven kom direkt till dig och berättade eller att du såg/hörde något som kunde vara en kränkning. Det är viktigt att du noterar att anmälan ska göras skyndsamt till rektorn²⁸. Detta innebär att du som jobbar inom skolan inte ska göra någon tidigare värdering av hur allvarlig en händelse är innan du gör en anmälan²⁹. Vidare, så snart rektorn får kännedom om att en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten, så är han/hon skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen³⁰ är sedan skyldig att snabbt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden³¹. Det är också huvudmannens plikt att bl.a. årligen presentera en plan mot kränkande behandling som sedan ska följas av skolorna. De instanser då skolans personal och rektor ska ta direkt kontakt med socialtjänsten, inkluderar när skolan tar beslutet att avstänga en elev i gymnasieskolan (under 18 år) och när man misstänker att ett barn har eller kan fara illa³².

När kränkningar inte sker direkt i skolans verksamhet men i samband med den (exempel: på väg till eller från verksamheten eller via nätet), måste huvudmannen utreda och åtgärda detta. Dock kan du som lärare (och annan skolpersonal) ändå förebygga kränkningar som inträffar på till exempel nätet med dina elever. Nuförtiden sker utbildningen mer och mer via internet, vilket innebär att det är viktigt att alltid påminna unga att samma regler för hur vi är mot varandra i verkliga livet gäller även på nätet. Skolans personal borde vara inblandade i de forum för kommunikation som är kopplade till utbildningen och som skolan tagit initiativ till. Vidare borde du se till att ingen elev känner sig utfryst i till exempel chattforum och att du frågar elever då och då hur de mår³³. För alla frontlinjeutövare som jobbar med unga är det nödvändigt att bygga en professionell relation där dina unga känner sig trygga att alltid vända sig till dig för hjälp och stöd. Precis som kränkning, trakassering, och/eller diskriminering är oacceptabelt elever emellan, så är det förbjudet från en/ flera frontlinjeutövare gentemot en elev.

4. *Om en ungdom påstår att en mänsklig befolkning är överlägsen över alla andra människor (till exempel den så kallade "vita rasen"), hur borde jag agera? Mer generellt, hur borde en frontlinjeutövare hantera rasism och marginalisering som kan uppstå mellan olika ungdomsgrupper?*

Utmaning

Rasism är inget nytt fenomen; det har existerat genom hela mänsklighetens historia. Dock, med Europas migrationskris år 2015, vann en del högerradikala populistiska partier mark och kunde växa, både i Sverige och i andra europeiska länder³⁴. Det kan då hända idag att en ungdom öppet påstår att

²⁸ En månad var redan ansedd som en sen anmälan av Skolinspektionen.

²⁹ Skolverket, "Kränkande behandling, mobbning och diskriminering".

³⁰ Huvudmannen är kommunen om det är en kommunal skola och skolans styrelse om det är en fristående skola.

³¹ Se 6 kapitlet 6–8 och 10 §§ skollagen (2010:800).

³² 5 kapitlet 21§ och 29 kapitlet 13§ skollagen (2010:800) och 14 kapitlet 1§ socialtjänstlagen (2001:453).

³³ Skolverket, "Kränkande behandling, mobbning och diskriminering".

³⁴ Norocel, "Ung och extrem - om våldsbejakande högerextremism".

en mänsklig befolkning (till exempel den så kallade "vita rasen") är överlägsen över alla andra människor. Eleven kan då behandla andra kamrater annorlunda på grund av bl.a. deras etnicitet och bakgrund.

Åtgärdsalternativ

Skolan har fullt ansvar för att se till att alla elever har en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero³⁵. Alla i verksamheten ska behandlas med respekt och värdighet, samtidigt som skolan ska erbjuda alla elever en likvärdig utbildning. Genom skolans demokratiska uppdrag, ska alla elever fostras enligt samhällets grundläggande värderingar och bli fungerande medborgare³⁶. Detta är i enlighet med nationell lagstiftning (exempel: skollagen och diskrimineringslagen), såväl som med internationella överenskommelser (exempel: barnkonventionen). För dig som lärare är det väldigt viktigt att alltid fokusera på elevers likheter, snarare än att främja de saker som skiljer dem åt. Du borde till exempel uppmuntra ett dynamiskt och interaktivt lärande, där ungdomar kan samverka och utbyta idéer i klassrummet genom bl.a. organiserade debatter, presentationer och grupparbeten. Tankar om "Vi och De" och kategoriseringar av människor baserat enbart på deras utseende och bakgrund måste ersättas med bättre förståelse och kunskap om världen och dess människor. Ungdomar ska känna att de kan lära av varandra och lärare från olika ämnesområden borde arbeta tillsammans med rektor och skola för att undervisa olika teman utifrån varierande perspektiv; till exempel undervisa om rasism utifrån ett biologiskt och historiskt perspektiv i biologi och historia. Det är viktigt för ungdomar att förstå ursprunget till rasism, historiska tragedier och konflikter orsakade av rasism, och hur vi alla kan bli offer för rasism. Detta för att öka elevers kunskap och förståelse om temat samt förebygga att sådant händer i framtiden. Sådana diskussioner kan också öka medvetenheten om hur allvarig rasism verkligen är och därmed förhindra att vissa unga ser det som ett skämt och ett sätt att förolämpa någon under en diskussion.

Det är också viktigt att ifall en elev (medvetet eller omedvetet) under en lektion fäller en okänslig och/eller rasistisk kommentar/fråga, så bör ett sådant yttrande inte omedelbart följas av ett fördömande. En starkt negativ reaktion från dig kan bli kontraproduktiv, speciellt om eleven är omedveten om att hans/hennes kommentar/fråga kan anses rasistiskt. Konsekvenserna kan vara marginalisering och fler radikala åsikter från ungdomen. Du bör därför istället erkänna och adressera kommentaren/frågan genom att till exempel ställa en följdfråga, ge ett svar själv, och/eller låta andra elever dela sina åsikter och tankar om temat på ett organiserat sätt. Detta är viktigt för att främja förståelse och kunskap bland eleverna och, på detta vis, förebygga marginalisering, ökad rasism och hat.

Dessa nämnda rekommendationer gäller även andra frontlinjeutövare som arbetar med unga. Du ska alltid behandla dina unga med respekt och värdighet, samt se till att de gör det mot varandra. Att vara annorlunda bör omfamnas som en styrka snarare än en svaghet; vi bör understryka sådant som förenar, hellre än sådant som separerar oss.

³⁵ 5 kapitlet 3§ skollagen (2010:800).

³⁶ 1 kapitlet 5§ skollagen (2010:800).

5. *Om jag misstänker att en av mina unga lider av en identitetskris/brist på tillhörighet, på vilka sätt kan jag hjälpa och vägleda honom/henne?*

Utmaning

Tonåren är för många en förvirrande och svår period i livet, där de måste balansera mellan barn- och ungdomsåren och en kommande vuxenålder. Det är en period då många unga försöker hitta sig själva och forma sin egen identitet bland vänner, familj, och i andra sociala kretsar (både i det verkliga livet och på nätet). Därför kan det inträffa att en ungdom lider av en identitetskris: en "kaotisk självuppfattning, i vilken ens roll i tillvaron verkar vara ett olösligt dilemma, och som ofta kommer till uttryck i isolering, tillbakadragenhet, uppror eller extrema handlingar"³⁷. En tonåring kan känna sig hjälplös och frustrerad, då han/hon känner sig sliten om vem han/hon vill/ska vara och kan känna starka känslor angående brist på tillhörighet. Följaktligen - på jakt efter svar - kan den unga bli utsatt och lockad till extremistiska miljöer.

Åtgärdsalternativ

Alla människor, unga och äldre, har en förebild som man ser upp till. Denna förebild kan ändras något med åren³⁸ men den brukar oftast ha en djupgående påverkan på oss och vår identitet. Det är med detta viktigt att du som frontlinjeutövare framstår som en god förebild för de unga du arbetar med. Någon som de kan respektera och lita på. Du kan även presentera under en lektion/aktivitet svenska förebilder (exempel: musiker, idrottare och författare) från olika bakgrunder, kön, osv. som har lyckats i Sverige. Det är viktigt för unga att kunna se Sverige som ett land av möjligheter där du som individ – oavsett din bakgrund, kön, osv. – kan gå långt om du jobbar hårt. Det är viktigt för oss alla att känna oss accepterade; att vi har ett syfte i livet och är ansedda som en viktig medlem i det samhälle vi lever i. Detta kan vidare förhindra att unga lockas till radikala åsikter och extremistiska grupper.

Dessutom, i ett skapande av identitet blir det också tydligt att ungdomens självbild påverkas av sin omgivning, upplevelser, och hur man värderar och ser på sig själv. Ungdomens nätverk (till exempel familj och vänner) och samhället i övrigt har en ytterligt stor inverkan i utformningen av ungdomens identitet. Vidare, genom att utmana gränser mot samhällets normer och lagar testar en tonåring sin identitet. Han/hon får möjlighet att förstå vad som är rätt och fel, vilka värderingar som de anser grundläggande, och vem de vill sträva att bli som vuxna. Rent allmänt, att hitta sig själv handlar om att testa sig fram och är en del av en människas uppväxt och utveckling. Med detta, är det viktigt för dig som frontlinjeutövare att hjälpa och stödja dina unga att hitta sin identitet genom att till exempel skapa förtroende, stärka ungas självförtroende, undervisa om värderingar och normer och uppmuntra unga att våga fatta självständiga beslut.

Det är vidare alltid bra att du håller ett öga på dina ungas beteende. Om en av dem alltid är ensam, undviker att delta i gruppaktiviteter, ofta är arg och ledsen, osv. kan det vara viktigt att du har ett samtal med honom/henne för att förstå orsaken. Det kan finnas många anledningar (från familjeproblem, till mobbning, till att inte se vitsen med att gå i skolan längre) och de kan alla kräva olika åtgärden. Dock är det viktigt att inte ignorera detta och att du pratar med din elev för att se till att situationen förbättras på både kort och lång sikt. Notera att om du bevittnar extremistiska

³⁷ Karolinska Institutet, "Identity crisis, Identitetskris".

³⁸ Notera: precis som en människas identitet.

tendenser i deras sökande efter identitet kan det vara avgörande att du presenterar ett annat perspektiv. Du bör visa dem att de kan göra en positiv förändring, men att de inte behöver extrema grupper för att göra detta. De kan vara missnöjda med samhället, landet, Europa, världen, osv. och det är bra att ha sådana bekymmer. Det finns många demokratiska verktyg att använda, men att våld och hat knappast löser problemen.

6. På vilka olika sätt borde jag, tillsammans med min arbetsplats, främja samverkan med mina ungdomars föräldrar och vårdnadshavare?

Utmaning

I de flesta fall spelar föräldrar och familj en viktig roll i en ungdoms uppväxt och utveckling. Uppfostran och utbildningen i hemmet kan från ett tidigt skede forma ett barns värderingar, identitet, sätt att tänka på och se världen, osv. Trots detta, verkar det ibland som att skolan fortfarande saknar gemensamma och uttalade förhållningssätt som hjälper lärare att möta vårdnadshavare och föräldrar på ett samstämmigt sätt. Istället för att samverka och se föräldrar som en allierad för en ungdoms utbildning, kan de snarare uppfattas som ett hinder och ett problem. Elevens lärande kan dock starkt underlättas om vårdnadshavarens och skolans metoder är samstämmiga. Detta gäller vidare också för andra frontlinjeutövare som jobbar med unga, där nära kontakt och kommunikation med barnets föräldrar och vårdnadshavare är ansett som mycket viktigt.

Åtgärdsalternativ

En stor del av Sveriges befolkning har på olika sätt anknytning till skolan: som förälder, vårdnadshavare, mor- och farföräldrar, syskon, släktingar, vänner och grannar. Här finns en stor grupp människor som kan stödja skolans arbete med elevernas lärande. Samtidigt har de insyn i skolans arbete och kan granska och kanske kritisera. Idag är det enligt svensk skollag, skolans uppdrag att fortlöpande informera vårdnadshavaren om elevens utveckling³⁹. Samverkan med hemmet ska bl.a. ske genom regelbundna utvecklingssamtal och vid utredning och åtgärder i samband med ordningsfrågor samt vid upprättande av åtgärdsprogram⁴⁰. Vårdnadshavaren ska också erbjudas möjlighet till samråd och inflytande över utbildningen samt deltagande i skolans kvalitetsarbete⁴¹. Föräldrar och vårdnadshavare kan också anmäla skolor till Skolinspektionen om man anser att den inte fullgjort sina skyldigheter.

Många nya lärare upplever en osäkerhet i mötet med vårdnadshavare. I flera skolor tycks det saknas gemensamma och uttalade förhållningssätt som hjälper lärare att möta föräldrar på ett samstämmigt sätt⁴². Skolans personal tenderar också att ge vårdnadshavare olika grad av inflytande beroende på om de ses som resursstarka eller resurssvaga. Med tanke på att många former för samverkan, såsom föräldramöten och föräldrasamtal, byggdes upp för närmare 50 år sedan kan skolan behöva se över om de nuvarande mötesformerna svarar mot de behov som dagens generation vårdnadshavare har. Det finns också anledning för skolan att se över att alla vårdnadshavare får möjlighet att delta och

³⁹ 3 kapitlet 4§ skollagen (2010:800).

⁴⁰ 5 kapitlet 11–16, 23§ skollagen (2010:800) och 3 kapitlet 9§ skollagen (2010:800).

⁴¹ 4 kapitlet 4, 12–13§§ skollagen (2010:800)

⁴² Dahlstedt and Hertzberg, "Skola i samverkan".

känna sig välkomna i skolan om skolan ska fylla sitt kompensatoriska uppdrag att ge alla elever samma möjligheter att utvecklas och lära sig⁴³.

Samarbetet med och inkluderingen av vårdnadshavare och familj är även jätteviktigt för andra frontlinjeutövare som ungdomsledare, socialtjänst, osv. Ju mer du är bekant och har kontakt med dina ungas sociala umgänge, desto bättre kommer du att förstå deras situation, sätt att vara, osv. Vårdnadshavare måste vara dina allierade och en del av lösningen, inte problemet. Därför är det viktigt att du håller regelbunden kontakt, samt inblandar dem så mycket som möjligt i deras barns utveckling och uppväxt. Detta, genom olika möten, aktiviteter, föreläsningar, osv. Detta kan hjälpa/stödja unga även att etablera starkare relationer med sina föräldrar, då deras föräldrar är mer inblandade i deras liv utanför hemmet.

7. Hur kan jag förebygga att mina ungdomar inte hamnar i farliga miljöer som existerar på nätet?

Utmaning

Vi lever i en virtuell värld där bl.a. ungas självförtroende, tillhörighet, och självkänsla ökar/minskar med antalet "likes," "views," och kommentarer de får på sina inlägg på sociala medier. Detta även när det kommer från främlingar som ungdomen aldrig mött i den verkliga världen. Nuförtiden är internet och sociala medier integrerade i barns och ungdomars liv. Detta innebär bl.a. att unga, med bara en musklickning, har tillgång till en mängd olik information inklusive sexuellt innehåll, hat, konspirationsteorier, extremistisk propaganda, osv. Nätet är idag ett av de mest använda verktygen av extremistiska grupper för att sprida sitt budskap, radikalisera och locka till sig nya medlemmar. Unga brukar vara bland de mest eftersökta, vilket innebär att de finns i riskzonen för online-radikalisering och extremism⁴⁴.

Vidare, är desinformation och falska nyheter som sprids på nätet nuförtiden ett viktigt globalt problem. Coronaviruspandemin är ett av många exempel på de skadliga effekterna orsakade av falska nyheter som har spridits online. Den oändliga mängd information som vi kan komma åt på nätet idag har många fördelar, men det har också viktiga nackdelar; så kallad "information fatigue", skepticism/misstro om vad som är sant/falskt, stress, osv. har blivit orsakat bl.a. på grund av denna överbelastning av information. Människor vet ibland inte vad eller vem de kan lita på längre. Vidare, då bl.a. unga idag mestadels får reda på till exempel nyheter via sina sociala medier, händer det att de läser nyheter och information som inte kommer från pålitliga och trovärdiga källor. Detta kan skapa problem och skada unga, som formar sina åsikter baserade på lögner och sedan sprider dessa vidare till andra.

Åtgärdsalternativ

En viktig del av arbetet med att värna demokrati är att förstärka barn och ungas källkritik och eget kritiskt tänkande i relation till nätet. Initiativ som till exempel *MIK för mig*⁴⁵, *No Hate Speech*

⁴³ Skolverket, "Samverkan med föräldrar och vårdnadshavare - en teoretisk modell".

⁴⁴ Notera: detta gäller nuförtiden även vuxna som radikaliseras via nätet.

⁴⁵ Besök hemsidan genom att klicka [här](#).

*Movement*⁴⁶ och *Extremkoll*⁴⁷, siktar alla till att hjälpa och stärka unga mot olika former av intolerans, falska nyheter, och antidemokratiska budskap på nätet och i sociala medier. Som frontlinjeutövare kan du alltid ta del av dessa interaktiva plattformar för att undervisa och öka ungdomars medie- och informationskunnighet under en lektion, aktivitet, osv. Det är viktigt att förebygga genom att bryta tystnaden och låta unga utbyta åsikter, frågor och oro angående nätet och de olika sociala medier som existerar; allt från sms-appar (exempel: WhatsApp), till bild och video-delande appar (exempel: Instagram, TikTok, Facebook och Tumblr), till dejtingappar (exempel: Yubo, MeetMe och Omegle). Det är viktigt att unga förstår de faror som finns på nätet samt hur de själva borde surfa och interagera med andra online, med mera. De får aldrig glömma att bakom en skärm finns en människa, vilket innebär att de måste agera online likasom de agerar i den verkliga världen med andra. Vidare, då nya medier och internettrender kommer och går konstant kan det vara svårt att hålla sig uppdaterad. Därmed är det extra viktigt att låta dina ungdomar delta och dela sin erfarenhet under dessa konversationer om nätet och sociala medier. De kan dela kunskap och information om internet som du innan dess kanske var helt omedveten om.

Vidare, för att förebygga att dina ungdomar inte hamnar i farliga miljöer online är det viktigt att du samverkar med ungas vårdnadshavare. Föräldrar och andra vuxna som ser över barnets välbefinnande, uppfostran och utbildning måste också se till att barnet använder internet på ett ansvarsfullt sätt och inte far illa och/eller skadar andra. Du som frontlinjeutövare kan till exempel på din arbetsplats organisera seminarier och möten där ni diskuterar dessa teman med ungas vårdnadshavare. På detta vis kan ni utbyta idéer, svara på frågor och utarbeta en gemensam strategi för att förebygga att era unga inte far illa på nätet. Det kan även vara till stor hjälp att din arbetsplats bjuder in experter inom temat för att tala med dina unga (och dess vårdnadshavare) om online säkerhet, falska nyheter, osv. Andra insatser som till exempel ungdoms till ungdomsinitiativ där äldre barn hjälper yngre och samverkan med olika föreningar och organisationer, kan vara andra effektiva tillvägagångssätt för att öka säkerhet och medvetenhet om nätet.

När det gäller desinformation och falska nyheter som sprids via nätet, vilket också kan leda till att unga hamnar i farliga miljöer, är det viktigt att du öppet pratar om temat med dina ungdomar. Vad är viktigt att du tänker på innan du delar ett inlägg?, hur avslöjar du en falsk nyhet?⁴⁸, hur vet jag att en källa är trovärdig?, varför är falska nyheter ett viktigt problem?⁴⁹, vad är källkritik och varför är det viktigt?⁵⁰, osv. Alla dessa frågor kan vara nödvändiga att besvara och diskutera tillsammans för att tackla spridningen av falska nyheter och desinformation på nätet.

(Notera att du kan hitta mer detaljerad information om till exempel konspirationsteorier, falska nyheter, och hur du kan motverka radikalisering av unga och våldsbejakande extremism under den tematiska rekommendationen *samhälle och ideologi*).

8. Om en asylsökande elev vars ålder "skrivs upp" (till 18 år eller äldre) begär att få slutföra sin skolgång i grundskolan, hur ska skolan agera?

⁴⁶ Besök hemsidan genom att klicka [här](#).

⁴⁷ Besök hemsidan genom att klicka [här](#).

⁴⁸ Läs kort sammanfattning från Europaparlamentet [här](#).

⁴⁹ Besök EU:s utrikestjänsts webbplats för att tackla desinformation (en) [här](#).

⁵⁰ Läs mer om källkritik [här](#) och [här](#).

Utmaning

Det händer att unga vuxna kommer till Sverige utan en avklarad grundskoleutbildning. Detta kan då, redan från början, sätta hinder för personen och försvåra hans/hennes integration i landet. Det gör att ungdomen redan från början har en sämre start och sämre förutsättningar än andra svenska ungdomar i hans/hennes ålder med en avklarad grundskoleutbildning. Detta kan skapa klyftor och segregation i samhället.

Åtgärdsalternativ

En elev som har slutfört årskurs nio (när skolplikten normalt upphör) utan att ha nått de kunskapskrav som minst ska uppnås, har rätt att slutföra utbildningen under ytterligare två år. Ett annat alternativ för en nyanländ elev kan vara att påbörja språkintröduktion, där eleven också har en möjlighet att läsa de grundskoleämnen som eleven behöver. Det är eleven själv som väljer om hon/han ska gå kvar i grundskolan eller gå vidare till ett introduktionsprogram. Frågan om rätt att slutföra skolgången prövas av elevens hemkommun.

Någon övre åldersgräns för rätten att slutföra utbildningen i grundskolan framgår inte uttryckligen av skollagen. I förarbetena till den aktuella bestämmelsen har uttalats att denna rätt gäller till och med vårterminen det kalenderår eleven fyller 18 år. I bestämmelsen anges dock att en elev efter skolpliktens upphörande har rätt att slutföra utbildningen under ytterligare två år⁵¹. Eftersom skolplikten normalt upphör vid 18 års ålder skulle detta kunna förstås som att en elev kan ha rätt att slutföra sin utbildning tills eleven fyller 20 år. Hur denna bestämmelse ska tolkas är alltså inte helt tydligt.

Vidare, asylsökande elever har rätt till utbildning i gymnasieskola bara om de har påbörjat utbildningen innan de fyllt 18 år. Skolverkets tolkning är att asylsökande studenter på introduktionsprogram inte har rätt att gå över till och påbörja ett nationellt program efter att de fyllt 18 år. Eleven har dock rätt att fullfölja en påbörjad utbildning på introduktionsprogram eller ett nationellt program även efter sin 18-års dag⁵².

⁵¹ 7 kapitlet 13, 15–16 §§ skollagen (2010:800).

⁵² 29 kapitlet 3 § skollagen (2010:800).

5.2. Genus

1. *Hur borde jag agera om en student vägrar att delta i en obligatorisk lektion/aktivitet i skolan (exempel: idrott och hälsa (simning) och/eller sexualkunskap)?*

Utmaning

Det finns tillfällen då unga har vägrat att delta i en obligatorisk lektion/aktivitet i skolan. Anledningarna varierar, men i vissa fall har det varit kopplat till ideologiska och religiösa skäl. Vidare kan föräldrar under vissa tillfällen också uppmuntra sitt barn att inte delta i en obligatorisk lektion/aktivitet, då det anser att denna strider mot deras egna värderingar och sätt att uppfostra sitt barn. Vanliga exempel på lektioner/aktiviteter där unga har visat reservation för att delta inkluderar idrott och hälsa (exempel: simning) samt sex- och samlevnad.

Åtgärdsalternativ

I en sådan situation är det viktigt för dig som lärare att understryka för eleven och/eller föräldern att skolan har egna regler som måste respekteras och följas av alla. Ämnen som till exempel idrott och hälsa och sex- och samlevnad är en del av skolans läroplan. Det innebär att dessa ämnen är obligatoriska för alla studenter och har lika stor betydelse som alla andra ämnen.

Vidare kan du förklara vikten med dessa ämnen och varför de ingår i skolans undervisning. Idrott och hälsa är ett grundläggande ämne i skolan, både för en ungdoms fysiska och mentala hälsa. Undervisningen i ämnet ska utveckla alla elevers kroppsliga förmåga, samt kunskap och intresse om betydelsen av fysisk aktivitet och naturupplevelser för kroppslig förmåga och hälsa. Simning är ett obligatoriskt moment inom idrott och hälsa⁵³, där godkänt krävs för att klara ämnet. Att simma och känna sig trygg i vatten är viktigt utifrån ett livsräddningsmässigt perspektiv men också utifrån ett kulturellt och socialt perspektiv. Sverige är ett vattenland, med över 96 000 sjöar och 2 500 km strandremsa⁵⁴. Att inte kunna simma kan hindra en individ, då många aktiviteter är knutna till vatten. Därför är undantagsbestämmelsen för kravet på simkunnighet endast tillämplig om en elev "med särskilda skäl avses funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven ska kunna nå ett visst kunskapskrav"⁵⁵. Annars ska eleven få särskilt stöd av skolan om nödvändigt för att nå de obligatoriska kraven för att få godkänt i ämnet⁵⁶. Ytterligare är det viktigt att du som lärare kan stödja till exempel unga tjejer när de går igenom sin menstruationscykel, då detta ofta kan påverka deras deltagande och prestation i ämnet. Ett bra tillvägagångssätt är att erbjuda ett säkert utrymme för elever att prata om detta för att hitta en godtagbar lösning tillsammans med dig. Du kan också vidare betona för dina unga det faktum att även de mest konservativa länder i världen har kvinnliga idrottslag på elitnivå som deltar i bl.a.

⁵³ Viktigt: detta gäller elever i grundskolan, då kravet ställs att en elev ska minst kunna simma 200m, varav 50m i ryggläge. Det finns inte uttryckliga krav på kunskaper i simning i gymnasieskolans kurs, Idrott och hälsa. Dock finns det kunskapskrav på åtgärder vid nödsituationer vid drunkningstillbud. Vidare, då en elev ska avsluta sin grundskoleutbildning eller motsvarande utbildning för att kunna påbörja gymnasiet, så kan det vara underförstått att eleven bär denna kunskap när han/hon börjar gymnasiet. Du kan läsa mer om detta på Skolverkets hemsida under "Simning i skolan" [här](#).

⁵⁴ Nelms Metod, "Varför viktig att kunna simma?"

⁵⁵ 10 kapitlet 21 § skollagen (2010:800).

⁵⁶ 3 kapitlet, skollagen (2010:800).

Olympiaderna. Deltagandet av flickor/kvinnor i sport bör alltid uppmuntras, och Sverige har redan visat sig vara världsmästare i flera olika sporter tack vare sina kvinnliga idrottare (exempel på svenska kvinnliga sportikoner: Carolina Klüft, Charlotte Kalla, Annika Sörenstam och Pia Sundhage).

Vidare, när det gäller ämnet sex- och samlevnad är det viktigt att du som lärare belyser vikten av denna kurs, genom bl.a. forskning som visar att långsiktiga satsningar i detta ämne leder till ökad kännedom om mänskliga rättigheter, jämställdhet, och en mer kritisk attityd hos unga personer. Under tonåren upplever unga många förändringar, där frågor om identitet, sexualitet och jämställdhet kan uppstå. Sex- och samlevnad är ett ämne som är starkt kopplat till skolans värdegrundsuppdrag. Därför är det viktigt att du som lärare - tillsammans med andra ämneslärare, rektorn⁵⁷ och elevhälsan - kan erbjuda en trygg miljö, där frågor vågas ställas, där skillnader mellan flickor och pojkar inte förstärks, där tabubelagda områden som kvinnlig sexualitet tacklas, där det finns en balans mellan risk- och friskperspektiv, osv. Områden som till exempel droger, alkoholism och pornografi kan dessutom vara väldigt viktiga att diskutera inom detta ämne. Dessutom borde rektorn i skolan skapa förutsättningar för att lärare samverkar sinsemellan då till exempel könsroller och sexualitet också kan vara starkt länkat till ämnen som biologi och religionskunskap⁵⁸.

2. Hur borde jag agera om en ungdom kommer olämpligt klädd till en aktivitet i eller utanför skolan?

Utmaning

Det händer att ungdomar kommer klädda på ett sätt som kan vara olämpligt för att aktivt och säkert delta i en aktivitet i eller utanför skolan. Detta kan sträcka sig hela vägen från att en elev har på sig pyjamasbyxor till debatten om att kvinnliga elever ska få/inte få bära på hijab, niqab och burka.

Åtgärdsalternativ

Enligt Skolverket får skolor idag inte ställa krav på att elever ska bära på en viss typ av klädsel i skolan. I enlighet med skollagen⁵⁹ och läroplanen är "individens frihet och integritet en del av den värdegrund som ska genomsyra skolan. Det är också skolans uppgift att låta varje enskild elev hitta sin unika egenart. Att välja sin klädsel kan vara ett sätt att göra det"⁶⁰. Samtidigt så har skolan ett pedagogiskt och tillsynsansvar, vilket innebär att elever måste klä sig på ett lämpligt sätt beroende på bl.a. säkerhet, väderlek och aktivitet. Om ungdomens klädsel försvårar till exempel kontakt och samspel mellan lärare och elev, påverkar andra elevers rätt till trygghet och god arbetsmiljö, eller medför risker (exempel: laborationer) kan skolan reglera klädseln i sina ordningsregler⁶¹. Dock måste dessa alltid följa lagen och andra författningar. Det är också viktigt att olika klädesplagg inte hindrar andra områden som till exempel jämställdhet. Detta genom att till exempel särställa tjejer och pojkar i skolor, då denna fråga om att bära på lämpliga kläder ofta redan är könsbalanserad, med stort fokus

⁵⁷ I grundskolan ansvarar rektorn för att undervisningen sex- och samlevnad involveras i olika ämnen. I gymnasieskolan har rektorn inom givna ramar ett särskilt ansvar för att elever får kunskap om ämnet.

⁵⁸ Se intressanta video klipp om att bl.a. lyfta sex och samlevnad i skolan via Skolverkets hemsida [här](#). Du kan även använda dig av sidor som till exempel ungdomsmottagningen [här](#) och RFSU [här](#).

⁵⁹ 1 kapitlet 4 och 5 §§ skollagen (2010:800).

⁶⁰ Skolverket, "Skoluniform".

⁶¹ Ernfors, "Om religionsutövning och religiös klädsel i skolan".

på endast kvinnliga elever. Det är även viktigt här att understryka att du som lärare även har yrkesetiska principer som du har skyldighet att förhålla dig till⁶². Detta innebär till exempel att skydda och stödja en elev som inte vill bära på en viss klädsel (exempel: hijab) från föräldrar och släktingar som tvingar på det. Du har rätt att motverka det som strider mot de samhälleliga värderingar Sverige vilar på.

Vidare, när det gäller dig som fritidspedagog, ungdomsledare, eller andra frontlinjeutövare som har kontakt med unga utanför skolan, är det viktigt att du följer de riktlinjer som ges på din arbetsplats angående lämplig klädsel för att delta i den aktivitet du håller i. Om ungdomens klädsel försvårar till exempel hans/hennes aktiva deltagande i aktiviteten eller utför en säkerhetsrisk, så måste detta tas upp med eleven och/eller elevens föräldrar. Olika klädkoder kan krävas i vissa fall för att kunna ta del av en aktivitet (exempel: olika sporter).

3. Vad kan jag göra om en ungdom inte vill eller inte får delta i en utflykt/resa som skolan organiserat?

Utmaning

När du anordnar utflykter/resor i och/eller utanför Sverige kan vissa elever uppge att de inte kommer att delta i en sådan aktivitet. I de flesta fall presenterar dessa studenter inte något särskilt skäl för sitt beslut, med undantag för vägran som kan motiveras av bl.a. kulturell, traditionell och religiös uppfattning och bristen på vilja att samarbeta med andra studenter. Det kan dock också bero på grupptryck från kamrater och/eller tryck från föräldrar som oroar sig över deras dotters/sons säkerhet eller välbefinnande under utflykten/resan. Vissa föräldrar kan anse aktiviteten som olämplig och bekymra sig över att till exempel flickor och pojkar kan dela boende, att maten som erbjuds inte överensstämmer med religiösa dietregler, och att unga kan komma i kontakt med alkohol och droger medan de är borta. Andra viktiga skäl kan också vara att familjen känner att de saknar ekonomiska medel för att skicka sin son/dotter på utflykten/ resan.

Åtgärdsalternativ

Först och främst är det viktigt att framhäva att när det gäller avgifter för skolresor och liknande så ska en ungdoms ekonomiska ställning aldrig vara avgörande för hans/hennes deltagande. Avgifterna ska vara frivilliga och alla elever ska få delta i aktiviteten, oavsett om deras vårdnadshavare är med och betalar eller inte⁶³. Sedan bör du som lärare först prata med studenten för att försöka ta reda på deras och/eller föräldrarnas skäl till att inte låta han/henne delta i aktiviteten. När du som lärare kunnat identifiera området för oro, kan det vara en bra idé att prata med föräldrarna. Under samtalet kan du försäkra dem att eleverna kommer att vara under din och skolpersonalens vård och tillsyn. Du kan förklara att skolresor och utflykter anses vara en naturlig del av utbildningen och många gånger ger värdefulla kunskaper, erfarenheter och viktiga upplevelser för eleverna⁶⁴. Särskilt om denna utflykt/aktivitet är en del av skolplanen och elevens sätt att uppnå ett visst skolresultat (exempel: friluftsdag och besök på museum). Du ska öppet diskutera alla dessa frågor och bekymmer med

⁶² För mer information läs gärna guiden "Lärares Yrkesetik, ett stöd för introduktionsperioden" [här](#).

⁶³ Grundskolan (10 kapitlet 11 § skollagen (2010:800)) och gymnasieskolan (15 kapitlet 18 § skollagen (2010:800)).

⁶⁴ Svenska Skidrådet m.fl., "Utflykter i grundskolan".

föräldrarna och, om det är applicerbart, anpassa aktiviteterna till din diskussion och överenskommelse. Vidare, bör du förklara för föräldrarna att genom att förbjuda barn att delta i en utflykt/resa, kan det leda till att eleven alierar sig från klasskamraterna. Under inga omständigheter ska en ungdom avstå från att delta vid resan/utflykten på grund av till exempel sitt kön (exempel: föräldrar tillåter sin son delta i friluftsdagen men inte dottern).

Å andra sidan, om en elev vägrar att delta och/eller känner press från andra att inte delta, är det väldigt viktigt att du förstår anledningen till detta och vidtar åtgärder därefter (beroende på anledningen). Du kan ta ett samtal med eleven individuellt och/eller i grupp, beroende på vad som känns mest lämpligt. Ifall det behövs, kan du senare även inblanda vårdnadshavare om det är till hjälp/stöd (och även så att föräldrarna är medvetna om situationen).

4. Hur borde jag agera om jag och/eller en kollega till mig blir behandlad annorlunda av en ungdom på grund av vårt kön?

Utmaning

Det händer att ungdomar behandlar sina frontlinjeutövare (till exempel lärare, socialarbetare och ungdomsledare) annorlunda på grund av deras kön. Från att till exempel inte respektera kvinnlig auktoritet till att vägra att ta del av en fysisk aktivitet för att frontlinjeutövaren är en man.

Åtgärdsalternativ

Det är viktigt att notera att precis som en frontlinjeutövare inte kan diskriminera en ungdom på grund av kön, så kan inte heller en ungdom göra detta mot en frontlinjeutövare. Diskriminering i arbetslivet är förbjudet enligt bl.a. diskrimineringslagen, och ingen ska behöva stå ut med att diskrimineras eller trakasseras. Det är arbetsgivaren som har ansvar för att diskriminering inte förekommer i arbetsplatsen⁶⁵. Därför är det viktigt att du som frontlinjeutövare tar itu med detta tidigt och inte tillåter detta beteende och diskriminering pågå under längre tid. Det kan vara viktigt att du först pratar direkt med ungdomen för att försöka lösa problemet men om detta inte går får du ta upp det direkt med din arbetsgivare. Vidare, som nämnts kan det finnas tillfällen då till exempel en kvinnlig elev inte känner sig bekväm att ta upp ett tema med sin manliga frontlinjeutövare (till exempel har mens och därför inte vill delta i simningslektionen). Inför sådana tillfällen kan du och arbetsgivaren komma överens om godtagbara lösningar. En viktig början kan dock vara att mer öppet prata om dessa teman; en kvinna borde aldrig behöva känna skam och pinsamhet över att prata om dessa ämnen med någon. Ytterligare, om en elev vägrar att delta i en aktivitet på grund av frontlinjeutövarens kön kan detta anses som diskriminerande, och det ska tas upp med arbetsgivaren.

⁶⁵ Diskrimineringsombudsmannen, "Diskriminering i arbetslivet".

5. *Hur borde jag som frontlinjeutövare agera om jag ser att en/flera studenter behandlar andra studenter annorlunda på grund av kön?*

Utmaning

Det kan hända att en/flera ungdomar behandlar andra ungdomar annorlunda på grund av kön, både i och utanför skolan.

Åtgärdsalternativ

Enligt bl.a. skollagen, diskrimineringslagen och barnkonventionen ska alla barn likabehandlas. Det är alltså förbjudet enligt svensk lag att diskriminera någon på grund av till exempel kön, både i och utanför skolan⁶⁶. Det är viktigt att förstå att när det gäller skolan så är denna ansvarig för att ingen diskrimineras och trakasseras. Om detta händer med någon av dina elever måste du ta reda på vad som hänt och agera. Detta gäller vare sig eleven blivit trakasserad i skolan, på vägen till eller hem från skolan eller på till exempel en friluftsdag. I vissa fall kan det även vara skolans ansvar att stoppa diskriminering i sociala medier⁶⁷. Gynna jämställdhet, mänskliga rättigheter, osv. är direkt kopplat till skolans uppdrag. Det är med detta viktigt att du pratar och förklarar för dina ungdomar att om de skulle bli diskriminerade i skolan på grund av till exempel sitt kön, bör de prata med en anställd; antingen du själv, en annan lärare, skolsyster, fritidspedagog eller någon annan på skolan som de känner förtroende för. Vidare gäller lagar i Sverige om diskriminering också andra frontlinjeutövare som jobbar med barn, till exempel inom socialtjänsten. All typ av diskriminering, inklusive könsdiskriminering, är olagligt i landet och det är därför en del av din roll som frontlinjeutövare att stoppa dessa händelser om de förekommer på din arbetsplats med unga. Detta gäller även unga som identifierar sig själva som HBTQ. Dessa ungdomar kan vara särskilt utsatta för diskriminering på grund av sin sexualitet, som fortfarande i flera sociala kretsar anses som totalt förbjudet och tabubelagda. Det är en del av din roll som frontlinjeutövare att inte låta situationen eskalera och försvara allas lika värde oavsett sexuell läggning (om de har någon eller inte) och kön.

6. *Hur kan jag hantera en situation där en/flera studenter med starkt konservativ syn på mäns och kvinnors roll i samhället, till exempel kräver att olika lektioner ska vara könsseparerade?*

Utmaning

Det har funnits fall då elever och/eller deras föräldrar har krävt könsuppdelade lektioner i skolan (exempel: slöjd, bild och idrott och hälsa).

⁶⁶ Skolverket, "Kränkande behandling, mobbning och diskriminering".

⁶⁷ Diskrimineringsombudsmannen, "Ingen får diskriminera dig i skolan".

Åtgärdsalternativ

Under de senaste åren har könsuppdelad undervisning i skolan varit ett starkt debatterat tema, då det tidigare inte funnits tydliga formuleringar och riktlinjer i läroplanen som förbjuder könsuppdelade lektioner⁶⁸. Följaktligen, i februari 2017 gav regeringen i uppdrag åt Skolverket att förtydliga läroplanen för bl.a. grundskolan för att stärka skolans jämställdhetsuppdrag och därmed motverka traditionella könsmönster och främja allas lika rätt och möjligheter. Tanken med denna ändring i svensk läroplan var att förhindra uppdelningen av elever efter kön, annat än tillfälligt⁶⁹. Således, ifall en elev och/eller förälder begär eller kräver att ha könsuppdelade lektioner i skolan, är det grundläggande att du klargör för dem att den värdegrund som anges i läroplanen inbegriper att skolan ska lägga upp undervisningen på så sätt så att flickor och pojkar möts och arbetar tillsammans i undervisningen. Det är en del av skolans demokratiska uppdrag, att främja jämställdhet och inte särskilja studenter på grund av kön⁷⁰. Du kan ange att skolan är samhällets viktigaste institution för att utbilda och fostra elever till demokratiska medborgare, som bör skydda allas jämställdhet och likabehandling. I skolan är det rektorn som är ansvarig för att skollagen följs och den som ska bestämma i klassrummet är du som lärare. Ditt ansvar gentemot dina elever ligger vidare vid att synliggöra vad som nuförtiden fortfarande uppfattas som kvinnligt och manligt, och bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmönster och hur dessa kan begränsa människors livsval och livsvillkor⁷¹. Notera också att enligt Diskrimineringsombudsmannen (DO) kan könsuppdelad undervisning i vissa fall betraktas som diskriminering och dömas enligt diskrimineringslagen i Sverige⁷².

7. Hur ska jag agera om jag är medveten om att någon av mina unga kommer eller har blivit tvingad att gifta sig?

Utmaning

Tvångsäktenskap är något som fortfarande drabbar kvinnor och män över hela världen. Det har och fortsätter att hända att unga blir gifta mot sin vilja genom tvång.

Åtgärdsalternativ

Alla under 18 år är barn enligt svensk lag. Det är förbjudet att gifta sig med ett barn⁷³. År 2014 infördes en ny lagstiftning som gör det straffbart att både pressa och tvinga någon att gifta sig mot sin vilja. Även försök och förberedelse till äktenskapstvång är kriminaliserat i och med den nya lagstiftningen, liksom att lura någon att resa utomlands i syfte att han/hon ska giftas bort genom tvång eller utnyttjande⁷⁴. Från och med 2019, genom ytterligare skärpt lagstiftning, är det i regel förbud mot att erkänna utländska barnäktenskap. De nya reglerna är tillämpliga oavsett vilken anknytning till Sverige

⁶⁸ Skolverket, "Konsekvensutredning avseende förslag till ändringar i läroplaner för att förtydliga skolans jämställdhetsuppdrag".

⁶⁹ Olsson, "Skärpta krav förbjuder könsuppdelade klassrum".

⁷⁰ 1 kapitlet 5 § skollagen (2010:800).

⁷¹ Skolverket, "Jämställdhet i skolan".

⁷² Diskrimineringsombudsmannen, "Könsuppdelad undervisning".

⁷³ Socialstyrelsen, "Om barnäktenskap - lagar och regler i Sverige".

⁷⁴ Justitiedepartementet, "Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap".

som personerna hade när äktenskapet ingicks och/eller hur gamla de är när frågan prövas av en myndighet. Om minst en av personerna fortfarande är ett barn vid prövningen ska det aldrig gå att göra undantag från förbudet⁷⁵. Vidare, under 2020, för att bekämpa hedersrelaterad våld och förtryck infördes ett nytt brott – barnäktenskapsbrott – vilket gör att det blir straffbart att förmå eller tillåta ett barn att ingå ett äktenskap eller en äktenskapslikade förbindelse. Med detta, bestämde regeringen sig också för att införa ett utreseförbud för att skydda barn som riskerar att föras ut ur Sverige för att utsättas för äktenskap och/eller könsstympning⁷⁶. Flera internationella studier, inklusive svenska studier, visar på att spänningar om giftermål och val av äktenskapspartner ofta kan leda till att unga personer utsätts för hedersrelaterat våld⁷⁷. Detta drabbar oftast kvinnor, men andra utsatta grupper som löper en särskilt hög risk för att giftas bort mot sin vilja inkluderar homo- och bisexuella personer samt transpersoner och unga med intellektuell funktionsnedsättning⁷⁸. Detta då det anses som ett sätt att kontrollera och förhindra att de lever ut sin sexualitet eller könsidentitet. Vidare, pojkar (i olika åldrar) – dock i lägre grad än flickor – utsätts också för tvångsäktenskap samt uppmuntras ibland av familjen att kontrollera, kränka och i vissa fall misshandla sina systrar.

Med detta är din roll som frontlinjeutövare otroligt viktig. Jämställdhet är en avgörande del av arbetet för att motverka hedersrelaterad våld och förtryck. Som en lärare, rektor, socialarbetare, ungdomsledare, osv. har du en juridisk och moralisk skyldighet att skydda dina ungdomar och förhindra att de far illa. Som vuxen i skolan (och utanför) behöver du våga se, fråga, lyssna, och ta elevens berättelse(r) på allvar. Det kan hända att du behöver fråga en elev flera gånger om han/hon mår bra, samt sakta men säkert bygga upp ditt förhållande till dina ungdomar. Ett barn ska alltid känna sig trygg i sin skola och gentemot lärare, socialtjänstemän, tränare, osv. Detta för att kunna be om hjälp och stöd om individen är på väg att fara illa genom att till exempel tvingas ingå äktenskap mot sin vilja. Vidare, och då vi pratar om barn, är det alltid grundläggande att du som frontlinjeutövare når fram till föräldrarna⁷⁹. Genom dialog kan man öka förståelsen för till exempel de värdegrunder som det svenska samhället är byggt på. Några varningstecken på att en ungdom lever i en hederskontext och riskerar att bli bortgift mot sin vilja kan till exempel vara⁸⁰:

- Ungdom bevakas av syskon eller andra familjemedlemmar.
- Regelbunden frånvaro och skolk.
- Eleven rymmer hemifrån.
- Oro över att föras ut ur landet under lov eller utlandssemester (för att bli bortgift).
- Depression och självmordstankar.
- Rigid kontroll över fritiden, till exempel ungdomen får inte närvara vid aktiviteter utanför skolan.
- Oro över att familjen får reda på att eleven är homosexuell, bisexuell eller transperson.
- Utåtagerande beteende för att få uppmärksamhet.

⁷⁵ Läs Riksdagsbeslutet 2018-11-21 [här](#).

⁷⁶ Justitiedepartementet, "Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet".

⁷⁷ Ifall du är intresserad av att veta mer om detta begrepp besök Regeringens handlingsplan, för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer. Skr.2007/08:39

⁷⁸ Ungdomsstyrelsen, "Gift mot sin vilja".

⁷⁹ Skolverket, "Motverka hedersrelaterat våld och förtryck".

⁸⁰ Viktigt att notera att dessa är bara några exempel. För dig som lärare som vill fördjupa din kunskap och veta mer om ämnet kan du ta del av Skolverkets stödmaterial "Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter" [här](#). För andra frontlinjeutövare, kan du ta del av sektionen "vem kan jag vända mig till?" här i handboken för att få mer information om ämnet.

När det gäller skolpersonal, ska du alltid uppmärksamma varningssignaler. Dock är det viktigt att du inte gör bedömningar; detta är socialtjänstens uppgift. Om du får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa, har du skyldighet enligt lag som skolpersonal att genast anmäla detta till socialtjänsten⁸¹. För dig inom socialtjänsten är det din plikt att utreda barnets situation och bedöma om barnet behöver det skydd eller stöd som ni förfogar över. För dig som jobbar inom elevhälsan har du också en viktig roll att uppmärksamma varningssignaler och hjälpa och stödja ungdomen vidare till socialtjänsten. Nära samarbete mellan de olika parterna kan vara livsavgörande för barnet som drabbas. Därför är det viktigt att ta anmälningsplikten på största allvar och skydda/stödja barnet på alla möjliga sätt och vis inom din roll som frontlinjeutövare.

8. På vilka sätt borde jag agera om jag misstänker eller vet om att en av mina kvinnliga elever har blivit könsstympad?

Utmaning

Könsstympning av flickor och kvinnor är en allvarlig kränkning som medför stort lidande. Det är ett drastiskt sätt att utöva kontroll över flickors och kvinnors sexualitet och på så sätt, enligt vissa kulturer⁸², bevara familjens heder. Av FN, EU och andra organisationer och myndigheter ses könsstympning av flickor och kvinnor idag som ett uttryck för hedersrelaterade våld och förtryck, som strider mot global jämställdhet och är en direkt kränkning av barns och kvinnors mänskliga rättigheter⁸³. Enligt UNICEF könsstympas 3,9 miljoner flickor/kvinnor varje år runt om i världen, med de högsta siffrorna registrerade i Afrika och i Mellanöstern. Dock, till följd av ökad migration, har kvinnlig könsstympning blivit ett växande problem även i länder som i Sverige. Därför, sedan 2017, har vår lagstiftning skärpts; förövaren som utför ingreppet riskera att hamna i fängelse mellan två och tio år. Även förberedelser och underlåtenhet att avslöja könsstympning är straffbart⁸⁴. Dock, trots dessa regler, är kvinnlig könsstympning fortfarande ett viktigt problem i dagens Sverige som vi måste bekämpa tillsammans med målet att helt avskaffa denne omänskliga sedvänja.

Åtgärdsalternativ

Din roll som frontlinjeutövare är grundläggande för att bekämpa flickors könsstympning. Ett sätt att göra detta är genom att utbilda och prata om ämnet med dina ungdomar, både i och utanför skolan. Frågor som till exempel "vad är könsstympning?", "vilka psykologiska och fysiska konsekvenser kan det ha på en flicka/kvinna?", "varför gör man detta?", osv. är viktiga att diskutera i en trygg miljö tillsammans med dina ungdomar. Vidare kan dessa frågor och diskussioner också vara viktiga att lyfta med barnens föräldrar. Detta kan göras både individuellt och i gruppssammanhang, där man presenterar ämnet och sedan lämnar ordet öppet för frågor och diskussion (exempel: under ett föräldramöte). När det sedan gäller ett barn som redan har blivit könsstympat kan det hända, då även spädbarn könsstympas, att de unga inte är medveten om detta. Därför är det viktigt för dig som lärare, ungdomsarbetare, socialtjänsteman, inom elevhälsan, osv. att vara medveten om och uppmärksamma både konsekvenserna av och följderna av könsstympning för en flickas psykiska och

⁸¹ Läs mer om orosanmälan för skolpersonalen under rubriken "stöd i att följa anmälningsplikten" [här](#).

⁸² Könsstympning av flickor och kvinnor förekommer bl.a. inom kristna och muslimska grupper.

⁸³ Socialdepartementet, "Handlingsplan mot könsstympning av flickor och kvinnor".

⁸⁴ UNICEF, "Kvinnlig köns-stymp-ning ger flickor men för livet".

fysiska hälsa. Könssstympning är förenat med stort fysiskt och psykiskt lidande, där en flicka behöver hälsovård och extra stöd. World Health Organisation (WHO)⁸⁵, lyfter bl.a.:

- Traumareaktioner.
- Svårigheter och smärta när flickan ska kissa.
- Stora svårigheter och smärta vid menstruation.
- Återkommande sår-, hud- och slemhinneinfektioner.
- Återkommande urinvägsinfektioner.
- Varbölder (abscesser).
- Sexuella smärtor och svårigheter.
- Förlossningskomplikationer.
- Kontinuerliga somatiska symptom som magvärk, huvudvärk och illamående.

Notera att då könssstympning är en del av hedersrelaterat våld (precis som tvångsäktenskap), är det viktigt att du - inom din position och arbetsroll - följer den process som redan nämnts under fråga 7 ovan. Vidare är det mycket viktigt att understryka för en tjej/kvinna som har blivit omskuren att du inte är ensam i den här situationen och det finns hjälp att få; både psykiskt och fysisk. Det kan bli bättre och det är viktigt att prata om det. Man kan leda flickan vidare till ställen som till exempel ungdomshälsan, ungdomsmottagningen, elevhälsan i skolan, vårdcentralen, osv. för att få den professionella hjälp och det stöd hon behöver. Slutligen, som tidigare nämnts, är det viktigt att alltid understryka till dina unga att könssstympning är olagligt och straffbart i Sverige; det strider helt mot våra lagar och värderingar.

9. Unga HBTQ personer är i högre utsträckning än andra unga utsatta för diskriminering, kränkningar och våld både i och utanför skolan. På vilka sätt kan du förhindra att detta händer och följaktligen stärka tryggheten för HBTQ-elever?

Utmaning

En persons sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck ska inte avgöra hur andra bemöter en eller vilka rättigheter och möjligheter som finns i samhället. Dock, för unga HBTQ-personer är det ändå ofta så. Unga HBTQ-personer lider ofta av bl.a. sämre psykisk hälsa på grund av faktorer som till exempel marginalisering, diskriminering och våld, samt har det även svårare att etablera sig i arbetslivet än andra unga⁸⁶. Därför är din roll som frontlinjeutövare så viktig, genom att vidare stödja och stärka unga HBTQ-personers hälsa och rättigheter; vare sig i skolan, inom en fritidsverksamhet, eller på en ungdomsmottagning.

⁸⁵ Hedersförtryck.se, "Vilka konsekvenser kan det få?".

⁸⁶ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, "Öppna skolan! Om HBTQ, normer och inkludering i årskurs 7-9 och gymnasiet".

Åtgärdsalternativ

Läs nedanstående förslag⁸⁷ för att i nära framtid kunna förhindra att denna situation fortsätter för unga HBTQ-personer och följaktligen stärka trygghet för HBTQ-personer:

- Unga HBTQ-elever osynliggörs ofta i undervisningen → vi måste alltid sträva efter att ha en inkluderande miljö (ta med HBTQ perspektiv i undervisningen), förvänta dig inte att alla i din grupp är heterosexuella.
- Trygghet, acceptans och förståelse → gör det tydligt för eleven att hon/han är aldrig ensam. Du finns alltid där för att stödja dem.
- Normalisering → det ska vara helt normalt att personer har olika sexuella läggningar, könsidentitet eller könsuttryck. Vi måste fortsätta att bryta tystnaden om detta temat.
- Stöd/respekt unga mot unga.
- Introducera unga HBTQ-elever och andra till stödjande webbforum, mötesplatser (HBTQ förebilder), osv. Identitetsstärkande och hälsofrämjande faktorer på internet, i fritidsverksamheter och i hemmet.
- Motverka HBTQ-fobi.
- Hjälpa föräldrar, syskon, vänner och andra förstå temat bättre (till exempel genom möten, presentationer och utbildning).
- Öka förtroende bland unga HBTQ-personer för skolan, myndigheter, osv.
- Lyssna alltid på unga för att hjälpa dem att må bra och kunna vara sig själva.

⁸⁷ För fler idéer kan vi starkt rekommendera att du besöker MUCF hemsidan, där det finns många olika bra initiativ för dig som frontlinjeutövare att stödja unga HBTQ-personer. Läs till exempel rapporten "Stödjande och stärkande" som finns tillgänglig i deras hemsida [här](#).

5.3. Samhället och Ideologi

1. *Finns det specifika beteenden och/eller tecken som kan indikera att en ungdom håller på att bli radikaliserad?*

Utmaning

Det händer att frontlinjeutövare ibland bevittnar förändringar i en/flera elevers beteenden. Dessa förändringar kan inkludera allt från fysiska till personlighetsmässiga förändringar (till exempel från ändrad klädstil, ett mer tillbakadraget beteende, till att bära på smycken med religiösa eller ideologiska symboler). Utmaningen med detta är att kunna urskilja om dessa beteenden och förändringar är tecken på radikalisering eller bara en naturlig del av ungdomstiden. Det kan vara känsligt och ibland kontraproduktivt om en frontlinjeutövare – utan att allts ha pratat med ungdomen/vårdnadshavaren – tar direkt kontakt med bl.a. polis eller socialtjänst för att han/hon misstänker att ungdomen håller på att ansluta sig till farliga miljöer. Detta kan följaktligen vidare alienera och skada en elev som till exempel håller på att gå igenom en familjekris, men som inte alls är kopplat till att han/hon håller på att bli radikaliserad.

Åtgärdsalternativ

Vägarna som leder till radikalisering varierar och är specifika för varje fall; processen är ofta komplex och kan ske samtidigt på både individ-, grupp- och samhällsnivå. Det finns som sagt ingen direkt "profil" som pekar ut individer som dras till radikalisering samt våldsbejakande extremism⁸⁸. Dock har det visat sig att även om det inte finns en homogen process som leder till att en individ blir radikaliserad, finns det varningssignaler som kan antyda att en elev håller på att radikaliseras. Förändringar i utseende, socialt umgänge, attityder, och personlighet är alla exempel på tecken som kan indikera att något inte står rätt med eleven. Vidare kan det vara viktigt för dig att uppmärksamma andra tecken som bl.a. ett konfrontativt förhållningsätt ("vi och dem"), intolerans mot andras åsikter, användning av hatretorik och – i vissa fall – användning av hot och våld. För mer detaljerad information och exempel om detta kan du referera tillbaka till handbokens introduktion. Det är vidare viktigt att du noterar att i de flesta fall för att kunna märka och mer exakt förutsäga att en ungdom håller på att bli radikaliserad, brukar det vara en kombination av tecken. Som professionell kan du fråga dig själv om förändringen i elevens beteende kan vara ett rop på uppmärksamhet, utanförskap, missbruk, osv. eller en helt naturlig del av en tonårsprocess där till exempel identitetssökande ingår⁸⁹. Vidare kan det vara bra och angeläget med en diskussion tillsammans med kollegor som kan erbjuda andra perspektiv och också hålla ett framtida öga på eleven.

Det är också grundläggande att notera att radikaliseringsprocessen kan vara lång, utdragen, men ibland relativt snabb. Alla som arbetar inom skola, polis, hälso- och sjukvård är därmed skyldiga enligt lag att anmäla om det finns misstanke om att ett barn upp till 18 år far illa eller riskerar att fara illa. För barnet som drabbas kan det vara livsavgörande att dessa personer tar sin anmälningsplikt på

⁸⁸ Rehn and Millington, "Hjälp skolpersonal att hantera radikalisering".

⁸⁹ Socialstyrelsen, "Kort om våldsbejakande extremism - socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna".

största allvar och fullgör den⁹⁰. Å andra sidan är det viktigt att du först har en konstruktiv dialog med ungdomen om du sakta men säkert märker förändringar i beteende, utseende, personlighet, osv. Här kan du och eleven, till exempel i ett enskilt samtal, ha en diskussion där han/hon kan uttrycka sig och du som frontlinjeutövare bättre kan förstå de bakomliggande orsakerna till hans/hennes förändring(ar). Upptäckten av tidiga tecken på radikaliserings kan förhindra än värre radikaliserings av ungdomar och skydda dem från olika negativa konsekvenser. Vidare, om dessa ändringar är kopplade till andra orsaker (exempel: familjekris, missbruk och uppmärksamhet) är det lika nödvändigt att du är medveten om dessa för att kunna hjälpa och stödja eleven på bästa sätt. Att boka ett möte med ungdomens vårdnadshavare kan också visa sig effektivt och betydelsefullt för att bättre förstå de bakomliggande skälen till elevens förändringar. Här kan du både informera och få ytterligare information från bl.a. föräldrar om varför deras son/dotter idag beter sig på ett visst sätt och hur ni kan hjälpa och stödja eleven så att han/hon inte hamnar i farliga miljöer.

2. *Hur borde jag agera om en elev fastar på grund av en religiös högtid och därmed inte aktivt kan delta i en lektion, aktivitet, osv. under denna period?*

Utmaning

Barnens fastande har blivit en stor fråga för bl.a. skolan. Ramadan är ett exempel på en religiös högtid där rätttroga muslimer ska avstå från att äta (och i vissa fall även från att dricka) mellan soluppgången och solnedgången. Ramadan gäller teoretiskt sett inte för mindre barn, men det har ändå visat sig vara ett problem i bl.a. skolbespisningen när muslimska barn inte vill äta⁹¹. Det är inte ovanligt med gruppträck, speciellt mellan tonåringar för att hålla fastan⁹². Att gå hela dagen utan att äta och dricka kan starkt negativt påverka en ung elevs koncentration, humör och prestation i en lektion, sportaktivitet, osv. Detta har visat sig vara en viktig fråga när fastan har fallit under till exempel de nationella proven där elever måste äta, dricka, sova, osv. för att orka med studierna och prestera bra på proven. Vidare händer det att frånvaro från till exempel skolan och andra aktiviteter som barn gör utanför skolan (exempel: spelar en sport) ökar på grund av fastan då barn är för trötta, hungriga, osv. för att klara av det⁹³. Andra religiösa högtider där man fastar inkluderar till exempel Yom Kippur för Judar (där man också fastar från soluppgång till solnedgång) och the Great Forty-Day Fast för Ortodoxa och andra Kristna grupper (där man normalt avstår endast från en viss typ av mat)⁹⁴.

Åtgärdsalternativ

Dialogen med föräldrar kring fastan handlar om att säkerställa att alla unga kan uppnå målen i och utanför skolan. Att äta, dricka, sova, osv. är alltid viktigt för elevens välmående, utveckling och aktiva deltagande i en lektion, sportaktivitet, osv. Som frontlinjeutövare är det fundamentalt att du har en dialog med föräldrarna om detta, samt förklarar hur ditt ansvar som skolsköterska, lärare, ungdomsledare, tränare, osv. ligger i att se till att alla de ungdomar och barn du har ansvar för mår bra. Vidare, är det viktigt att notera att enligt Koranen till exempel är alla barn upp till pubertetsåldern

⁹⁰ För dig som jobbar i skola läs mer om anmälningsplikt och vad det innebär [här](#).

⁹¹ Israelsson, "Muslimska barn vill fasta under ramadan – skolan säger nej".

⁹² Kågström, "Skolbarn fastar när ramadan inleds".

⁹³ Demir, "Rektorns stora oro: Fastan under ramadan slår mot elevernas betyg".

⁹⁴ Corn m.fl., "Fasting and Feasting in Three Traditions: Judaism, Christianity, Islam".

undantagna från att fasta under den religiösa högtiden Ramadan. När det gäller barn i tonåren finns det olika förhållningssätt bland muslimer, där några tycker att de ska omfattas av fastan medan andra inte samtycker till detta. Under de senaste åren har det förts debatter om att exempelvis anpassa fastemånaden efter den plats man befinner sig på, och i dag väjer vissa muslimer i Sverige att bl.a. följa soluppgång och solnedgång i andra länder när fastan inträffar under en ljus tidsperiod⁹⁵.

Samma sak inträffar med ungdomar som måste fokusera på skolarbetet eller prestera till sin fulla potential i en aktivitet (till exempel en sporttävling), där de uppmuntras att inte fasta eller fasta under en annan period (till exempel under helgerna när han/hon inte måste gå i skolan eller de dagar han/hon har ledigt från träningen). Abdirahmaan Sheikh Muhiadiin Eli – imam i Göteborg – som är väl känd för att ha arbetat aktivt mot religiös radikaliserings och extremism fram till sin bortgång 2020⁹⁶, brukade säga att fastan är en förpliktelse men inte för barn⁹⁷. Att bjuda in en imam, rabbin, präst, osv. för att hålla ett tal om dessa teman under till exempel religionskunskap i skolan kan vara ett effektivt sätt att nå ut till dina unga. Här kan de i en trygg miljö ha en debatt och ställa frågor direkt till en religiös ledare som de många gånger anser mer trovärdig inom dessa teman än en lärare, socialarbetare, ungdomsledare, tränare, osv. Det kan också hjälpa en ungdom att hitta och anknyta till en öppen och positiv religiös miljö, då han/hon har lärt känna denna imam, präst, rabbin, osv. i till exempel skolan. Det ger andra elever också möjligheten att öka sin kunskap och bättre förstå andra kamraters tro och traditioner och varför de till exempel fastar under högtider som Ramadan, Yom Kippur, och the Great Forty-Day Fast. Detta kan öka empati, förståelse och respekt mellan unga.

Notera vidare att du inte kan tvinga ett barn att äta under några omständigheter. Det finns barn som redan i sig har svårt att äta och då får man försöka hantera detta på andra vis (till exempel ta kontakt med vårdnadshavare).

3. På platser där mat erbjuds (till exempel skolmatsalen och ungdomsläger), vad kan jag göra om en ungdom vägrar att äta på grund av religiösa dietregler (exempel: Halal och Kosher)?

Utmaning

Det kan hända att en ungdom beslutar sig för att inte äta om maten som erbjuds inte är i enlighet med de religiösa dietregler som han/hon följer (exempel: Halal och Kosher).

Åtgärdsalternativ

Att skolmåltiden är god, näringsriktig och uppskattad av eleverna är av stor betydelse i en skola. En nyttig och god skollunch som serveras i en trivsamt måltidsmiljö underlättar bl.a. inläringen och främjar såväl bra matvanor som en bra hälsa hos barn⁹⁸. Enligt skollagen ska alla elever i till exempel grundskolan⁹⁹ erbjudas näringsriktiga skolmåltider¹⁰⁰. Å andra sidan finns det inget direkt krav på att

⁹⁵ Kågström, "Skolbarn fastar när ramadan inleds".

⁹⁶ Jusufi, "Hibas sorg: Har förlorat sin son och make samma vår".

⁹⁷ Demir, "Rektorns stora oro: Fastan under ramadan slår mot elevernas betyg".

⁹⁸ Läs mer om skolmaten i Sverige [här](#).

⁹⁹ Detta gäller också för förskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan.

¹⁰⁰ 10 kapitlet 10 § skollagen (2010:800).

det ska serveras skolmåltider i gymnasieskolan, även om de flesta kommuner och skolor väljer att göra det. Det är viktigt att understryka här att i den fristående skolan är det alltid kommunen och styrelsen som beslutar om vilken mat som ska serveras och på vilka sätt serveringen ska ske. I många kommuner har man nuförtiden en gemensam matsedel som följs av alla skolor, medan det på andra ställen är varje skola som får bestämma sin matsedel. Elever har full rätt att påverka sin utbildning och sin arbetsmiljö¹⁰¹. Därför kan elever också ha inflytande över maten som serveras i skolan. Du som jobbar inom skolan kan alltid uppmuntra dina studenter att skicka in förslag till bl.a. matrådet eller hälsorådet för att förbättra skolmaten och miljön i skolrestaurangen¹⁰². Enligt livsmedelsverket borde lunchtubudet i skolor bestå varje dag av till exempel:

- En eller flera lagade rätter (varav minst en vegetarisk rätt som alla kan äta).
- Salladsbord med minst fem olika komponenter.
- Bröd och smörgåsfett.
- Vatten och eventuellt mjölk eller berikade vegetabiliska drycker.

All livsmedel som köps in borde ha producerats med hänsyn till djurskydd, miljö och social hållbarhet. Kött borde begränsas med andra proteinrika livsmedel och mer frukt och grönsaker ska introduceras vid matbordet¹⁰³. Således, med dessa punkter i åtanke, ifall en skola av olika skäl inte kan erbjuda studenter till exempel Kosher och Halal kött måste de då kunna erbjuda andra matalternativ som uppfyller de nordiska näringsrekommendationerna. Inget barn i och utanför skolan får bli diskriminerad på grund av religion eller trosuppfattning. Därmed, när det kommer till religiösa och medicinska skäl så har alla elever i Sverige rätt till matanpassning om mat erbjuds, både i och utanför skolan¹⁰⁴. Detta innebär vidare att ställen som träningscenter, ungdomsläger, osv. som serverar mat skall – precis som skolan – ta hänsyn till de ungas dietrestriktioner och erbjuda olika matval som alla kan äta. De borde också vara näringsriktiga måltider, där verksamheten likaså kan inblanda elever då och då för att se vad de tycker om maten och hur det kan förbättras i framtiden.

4. Vad borde jag göra om en ungdom försöker ta tid från skolundervisningen för att delta i en religiös högtid eller aktiviteter?

Utmaning

Under valåret 2018 var frågan om konfessionella skolor och rätt till religiös praxis i skolan en av de allra hetaste potatisarna. Det har varit diskussion om till exempel svenska skolor borde få införa bönerum för muslimska studenter och vilken koppling skolor ska ha till kyrkan. Detta då man traditionellt i Sverige har hållit bl.a. skolavslutningen i kyrkan. Dessa situationer har ofta lämnat skolor och dess personal i en svår sits, då det inte alltid har varit kristallklart hur de ska agera och att det finns många olika åsikter angående dessa frågor.

¹⁰¹ Skolverket, "Mat i förskolan och skolan".

¹⁰² SkolmatSverige, "2000 skolluncher under din skoltid!".

¹⁰³ Livsmedelsverket, "Måltidsmodellen".

¹⁰⁴ Ekman, "Livsmedelsverket: Ser inga problem med att inte erbjuda halalkött".

Åtgärdsalternativ

Det svenska skolväsendet är uppbyggt utifrån att utbildningen som allmän regel ska vara saklig, allsidig och icke-konfessionell. Detta innebär att skolan ska vara en neutral plats, där religiösa inslag som bön, välsignelse, predikan, trosbekännelse, eller annan form av förkunnelse inte får förekomma vare sig i undervisningen eller annars. Föräldrar ska känna sig bekväma med att skicka sina barn till skolan och elever ska aldrig behöva utsättas för religiös påverkan i skolan¹⁰⁵. Därmed, i enlighet med skollagen¹⁰⁶, ska utbildningen vid en skolenhet eller förskoleenhet med offentlig huvudman vara icke-konfessionell. Förbudet mot konfessionella inslag gäller här således såväl själva utbildningen som undervisningen i dess helhet. Detta gäller även för undervisningen vid fristående skolor, fristående förskolor, och fristående fritidshem¹⁰⁷ som ska vara icke-konfessionella. Det är dock väldigt grundläggande att notera att generellt, mot bakgrund av den grundlagsskyddade religionsfriheten som existerar i Sverige, finns det inget som hindrar att en elev - på eget initiativ - utövar religion inom verksamheten (till exempel be en bön i anslutning till sin måltid). Ytterligare, gällande utbildningen i övrigt vid fristående skolor, fristående förskolor och fristående fritidshem, får de ha en konfessionell inriktning¹⁰⁸. Detta, så länge det sker separat från undervisningen och inte strider mot de allmänna mål och värdegrunder som gäller för utbildningen i övrigt och som framgår av skolförfattningar och läroplan. Det bör också uppmärksammas att elever omfattas av arbetsmiljölagen, vilket innebär att deras behov av vila och återhämtning under skoldagen måste tillgodoses, vilket kan begränsa i vilken vidd skolan kan organisera till exempel bönestunder under rasterna. Det är även viktigt att understryka att deltagandet i konfessionella inslag vidare är helt frivilligt enligt lag, vilket innebär att det ska tydliggöras för alla elever att det är möjligt att avstå från dessa inslag.

Därmed, om en ungdom försöker ta tid från skolundervisningen för att delta i en religiös praxis är detta inte tillåtet. Vidare, ifall en/ flera elever klagar över att deras skola inte har ett bönerum är det viktigt att du som lärare klargör för dem att skolan alltid respekterar deras religion och tro, men att skolan ska vara en trygg och neutral plats för alla. Alla elever ska behandlas lika, vilket innebär att om ett bönerum erbjuds till de muslimska barnen borde samma behandling gälla till alla andra barn från olika religiösa övertygelser. Detta är helt enkelt inte genomförbart. Ytterligare, när det gäller koppling skola-kyrka, finns det ingen uttrycklig reglering i skollagen gällande firandet av skolavslutningar och andra traditionella högtider. Notera å andra sidan att skolavslutningar och firande av traditionella högtider inte utgör undervisning men utbildning. Enligt Skolverkets riktlinjer bör lämpligheten i att hålla skolavslutning i religiöst betingade lokaler övervägas noga, då alla elever ska kunna delta vid skolavslutningen¹⁰⁹. Dock kan det bli betraktat som ett pedagogiskt misslyckande om ungdomar i allmänhet inte kan besöka och visa respekt i en religiös plats som inte är deras egen.

¹⁰⁵ Hielle, "Lesseboskola har bönerum – kan vara mot Skolverkets regler".

¹⁰⁶ 1 kapitlet 6 § skollagen (2010:800).

¹⁰⁷ 1 kapitlet 7 § skollagen (2010:800).

¹⁰⁸ 1 kapitlet 7 § skollagen (2010:800).

¹⁰⁹ Regeringskansliet, "SOU 2019:64 Nya regler för skolor med konfessionell inriktning".

5. *Vad ska jag göra om en ungdom öppet prisar ett/flera terroristattacker och/eller länkar en/flera religioner och dess troende till terrorism?*

Utmaning

Det har hänt att en/flera ungdomar har öppet uttryckt stöd för ett/flera terroristattacker utförda av terror och extremistgrupper. Under dessa tillfällen har eleven uttryckt bl.a. att dessa människor, deras familjer och samhället i stort förtjänade denna lidande på grund av till exempel deras otro till Gud, livsstil och/eller etnicitet, kön och bakgrund. Vidare, kan det hända att en elev direkt kopplar en/flera religioner och dess troende till terrorism. Då flera terroristgrupper ofta använder religion för att rättfärdiga sina radikala idéer, händer det att människor ibland länkar ihop en viss religion till terrorism.

Åtgärdsalternativ

Uttalandet om att en/flera terroristattacker är berättigade kan helt enkelt vara en provokation och ett sökande efter uppmärksamhet av barnet. Dock kan det också basera sig på bl.a. elevens extremistiska tänkande eller de åsikter som delas inom han/hennes familj och/eller nära cirkel. Din roll som frontlinjeutövare är att utmana ungdomens uttalande; varför tänker han/hon på detta vis? Be dem förtydliga och utveckla sina tankar och åsikter kring temat. Kom ihåg att du alltid kan gå tillbaka till handbokens introduktion för att identifiera tecken och försiktigt undersöka om detta kan vara ett fall av ungdomsradikalisering. Dessutom, borde du uppmuntra de andra studenterna i lektionen, aktiviteten, osv. att lägga fram argument om ungdomens uttalande och vart det ligger brister på hans/hennes påstående. Under dessa diskussioner är det viktigt att behålla lugnet mellan eleverna då det kan bli en emotionell debatt. Vidare borde du som frontlinjeutövare också komma ihåg att alltid visa empati under dessa samtal, där du understryker att offren för terroristattacker är oskyldiga människor precis som han/hon och alla andra eleverna. Var och en av oss, våra familjer, våra vänner, osv. kan bli offer för terrordåd. Inget argument kan motivera dödandet av människoliv.

Vidare, är det väldigt viktigt att unga förstår att terrorism inte är kopplad till någon viss religion, men har använts under mänsklighetens historia som en ursäkt och förklaring till varför man gör det man gör. I religionens namn har människan rättfärdigat sina onda handlingar och ofta kommit undan med det. Terroristgrupper med radikala ideologier som till exempel Boko Haram och IS har använt religion för att rättfärdiga sina radikala idéer och handlingar. De är muslimer, men det är viktigt att visa att många muslimer brutalt mördats av dessa organisationer, vilket drivit många på flykt till andra länder för att överleva. Det är lätt att attrahera och manipulera folk genom att koppla sig själv/sin organisation till religion och sedan rättfärdiga alla åtgärden genom detta.

Notera att som frontlinjeutövare ska du alltid kontakta föräldrar, socialtjänst och/eller polis om det finns en orsak för oro med en/flera ungdomar.

6. *Hur borde jag agera om jag bevittnar att en ungdom delar extremistpropaganda (i form av till exempel lappar, klistermärken, eller videos via mobiltelefonen) med andra unga?*

Utmaning

Det kan hända att du som frontlinjeutövare märker att en ungdom delar extremistpropaganda med andra ungdomar, i och utanför skolans lokaler. Anledningarna till detta kan starkt variera, och det är viktigt att notera att ändamålet bakom denna handling inte alltid behöver vara medvetet ond. Det kan hända att ungdomen gör det för att få uppmärksamhet, som provokation, eller bara som ett skämt. Dock finns det flera instanser där delningen av denna typ av information är skadlig och farlig; speciellt om det innehåller och/eller uppmuntrar unga till våld. Även radikaliserings och rekrytering av unga för att gå med i extremistiska umgänge kan ske på detta vis, genom att en/flera delar extremistpropaganda med andra (både via bl.a. nätet, men också personligen).

Åtgärdsalternativ

Om du som frontlinjeutövare kommer i kontakt med en sådan situation är det väldigt viktigt att du vidtar åtgärder så fort som möjligt. Du kan ta itu med detta problem på liknande sätt som när du pratar med dina unga om till exempel falska nyheter, där du uppmuntrar dem att alltid ifrågasätta, reflektera, och tänka kritiskt över denna typ av information. Det kan också vara viktigt att dekonstruera och analysera tillsammans med dina elever de dolda betydelseerna bakom denna form av propaganda, då extremistiska grupper som till exempel högerextrema grupper använder "meme" och skämt för att på så vis nå ut och attrahera fler unga personer. Det kan hända att en ung person visar extremistpropaganda genom att dela till exempel lappar och klistermärken med andra, utan att faktiskt förstå dess betydelse och potentiella allvarliga konsekvenser. De kan göra det för att få uppmärksamhet, provocera, eller bara som ett skämt.

Å andra sidan kan detta också göras med en avsikt, där eleven går extremistgruppens ärenden och försöker - via delandet av propaganda - att radikaliserar andra och väcka intresset hos sina kamrater för denna grupp. Det kan vidare bli en skadlig och farlig situation när denna typ av information innehåller och/eller uppmuntrar unga till våld. Således, ifall du bevittnar att en ungdom delar extremistpropaganda med andra i och utanför skolan, borde du först stoppa detta, ha en seriös konversation med honom/henne om det anses lämpligt, och/eller ta direkt kontakt med din arbetsgivare för att ta kontakt med socialtjänsten och/eller polisen (beroende på dess allvar och brådskande karaktär).

7. *Om en/flera ungdomar starkt tror och stödjer olika konspirationsteorier, falska nyheter, och alternativa fakta, hur kan jag på ett konstruktivt sätt motverka detta?*

Utmaning

Alla extremistgrupper använder nuförtiden konspirationsteorier och falska nyheter som ett verktyg för rekrytering och för att främja sina radikala agendor. Faktorer som osäkerhet, rädsla,

socioekonomiska frågor, och psykiska sjukdomar är exempel på sådant som används. Under de senaste åren har exempelvis högerextremistiska grupper och jihadister visat sig vara aktiva och effektiva i sin spridning av konspirationsteorier, som syftar till att rikta in sig på individer eller grupper som anklagas för att vara ansvariga för det onda/instabila i samhället¹¹⁰. Att skydda ungdomar mot att bli indragna i dessa gruppers konspiratoriska labyrinth är avgörande för att driva tillbaka konspirationsteoretikernas förmåga att mobilisera extremistiska handlingar och våld.

Åtgärdsalternativ

Notera att du kan hitta definitionen om vad konspirationsteorier faktiskt är på Europeiska Kommissionens sida "Så upptäcker du konspirationsteorier." Vidare, under tematiska rekommendationen *att leva tillsammans* har det redan tagits upp flera förslag om hur du, på olika sätt som frontlinjeutövare, kan förebygga falska nyheter, desinformation, osv. för att bl.a. förhindra att en/flera ungdomar far illa ut.

Se nedan här för andra idéer om hur du kan som lärare, ungdomsledare, osv. agera om en/flera ungdomar redan är engagerade i konspirationsteorier och alternativa fakta:

- **Trovärdiga budbärare:** att ungdomar får en chans att lyssna på eller t.o.m. organisera en föreläsning med en tidigare extremist kan vara till viktig hjälp och stöd för att skapa och sprida motmeddelanden (till exempel: Christian Picciolini, tidigare nynazist i USA som idag jobbar för att motverka bl.a. radikala meddelanden och extremism).
- **Visa empati:** att bygga en god förståelse med personer som tror på konspirationsteorier kan hjälpa till att utveckla deras fördomsfrihet mot andra.
- **Bekräfta kritiskt tänkande:** utnyttja uppfattningen som konspirationsteoretiker har att de är kritiska tänkare för att omdirigera deras inställning till mer tillförlitliga källor och analyser.
- **Motverka med logik och fakta:** Förklara inkonsekvenser eller tekniker som används för att skapa en konspirationsteori och använd faktabaserad information för att visa att teorin är falsk.
- **Undvik helt att håna han/henne för hans/hennes tro i konspirationsteorier:** En aggressiv dekonstruktion av en konspirationsteori fungerar inte med individer som är mycket engagerade i dessa teorier. Ett sådant tillvägagångssätt kan många gånger göra det värre och du måste därför undvika detta¹¹¹.

Det är viktigt att inte glömma att inom debatten om konspirationsteorier är det också lämpligt att gå in i teman som till exempel antisemitism och främlingsfientlighet¹¹². I synnerhet antisemitism är utbredd och judar har varit målet för diskriminering i årtusenden, även i nutida konspirationsteorier. Vidare, är Islamofobi också nuförtiden en del av konspirationsteorier som sprids runt om i världen. Det är viktigt att klargöra att all typ av diskriminering är fel, oavsett ämnet eller agenten. Det behövs att man bekämpar diskriminering och främlingsfientlighet, men detta bör göras utan att anklaga vissa etniska och religiösa grupper¹¹³.

¹¹⁰ För mer information om konspirationsteorier som sprids av högerextrema grupper kan vi starkt rekommendera att du läser följande Radicalisation Awareness Network (RAN) rapport skriven på engelska av Francesco Farinelli, [här](#).

¹¹¹ Lewandowsky and Cook, "The conspiracy theory handbook".

¹¹² Ifall du vill kan du se definitioner om antisemitism, främlingsfientlighet och islamofobi i till exempel Nationalencyklopedin.

¹¹³ För mer information om konspirationsteorier kan vi starkt rekommendera att du besöker Europeiska Kommissionens sida på svenska "Så upptäcker du konspirationsteorier," [här](#).

8. Hur borde jag agera om en ungdom vill lämna en extremistisk miljö/grupp?

Utmaning

Det kan hända att en ungdom, efter att ha varit involverad i en extremistisk miljö, nu vill lämna denna grupp¹¹⁴.

Åtgärdsalternativ

Barn - precis som vuxna - kan vara involverade i olika typer av våldsbejakande extremism, på olika sätt och i varierande omfattning. Många vill dock efter en tid lämna extremistmiljön och kan då ha behov av stöd och hjälp. På samma sätt som man talar om push- och pullfaktorer när det gäller radikaliseringsprocessen (referera tillbaka till handbokens introduktion för mer information), så kan man använda begreppen när det gäller avradikalisering. Att lämna en våldsbejakande extremistisk miljö och/eller ideologi kan vara förknippat med svårigheter. Den enskilde kan utsättas för hot om våld eller våld från gruppen han/hon vill lämna. Känslor av skam och skuld kan också bli till hinder för att våga söka hjälp. Orsakerna till att människor lämnar en extremistmiljö är lika komplexa som anledningen till varför de en gång drogs in. Det kan bero på att gruppen inte längre uppfyller behoven i den enskildes tillvaro, att priset för att vara med blir för högt i form av till exempel påtryckningar, hot och våld. Det kan handla om besvikelse på ledare och vänner i gruppen. Det kan också röra sig om samhällsförändringar som gör organisationen mindre relevant. Det kan vara möten med nya människor eller nya intressen som gör att en person vill lämna miljön. Personen kan ha blivit desillusionerad, förlorat tron på ideologin eller t.o.m. religionen. Samma besvikelse som en gång riktades mot samhället kan komma att vändas mot gruppen eller ideologin¹¹⁵.

Med detta sagt är det bl.a. ditt uppdrag inom socialtjänsten att stödja dem som vill lämna en extremistisk miljö och ge stöd åt dem som har lämnat så att de inte riskerar att involveras igen. Det kan handla om att tillsammans med skola, fritidspersonal och polis vara uppmärksam på vad som sker i närområdet och att informera generellt om socialtjänstens verksamhet till alla ungdomar. Föreningar och andra aktörer kan också vara med i samverkansarbete och på så sätt kunna närma sig personer i riskzonen på olika sätt.

¹¹⁴ För dig inom socialtjänsten och hälso- och sjukvård kan det vara väldigt intressant att lyssna på podden "På djupet – en podd från Socialstyrelsen." Besök den [här](#).

¹¹⁵ Carlsson, "Att lämna våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt."

6. Slutsats

Sammanfattningsvis är din roll som frontlinjeutövare väldigt viktig i kampen mot polarisering, ungdomsradikalisering och våldsbejakande extremism. Genom ditt demokratiska uppdrag har du en skyldighet att skydda och vårda ansvarsfulla individer och medborgare som respekterar och upprätthåller mänskliga rättigheter och samhällets grundläggande värderingar. Det finns idag flera initiativ och befintligt material i Sverige för att försöka hjälpa frontlinjeutövare och andra att bättre hantera dessa svåra frågor som de kan stötta på när de arbetar med unga. Dock, har vi fortfarande en lång väg framför oss, både i Sverige och hela Europa. Marginalisering, misslyckad integrationspolitik, ekonomiska skillnader, diskriminering, kulturella chocker, brist på kunskap och utbildning, osv.; alla dessa faktorer bidrar och stimulerar polariseringen i våra samhällen. Detta missbrukas och används sedan av radikala och extrema grupper i enlighet med deras egna agenda.

Därmed, såsom uttrycks av flera intervjuade frontlinjeutövare, är det väldigt viktigt att vi etablerar en stark/enhetlig front på lokal, nationell och Europeisk nivå, om hur man på bästa sätt kan hantera dessa svåra och komplexa frågor från olika vinklar. Vi måste bl.a. bli bättre på att förebygga och utvärdera på lång sikt, etablera samsyn och bryta tystnaden om dessa teman, öka medvetenhet och kunskap bland frontlinjeutövare, och ha en starkare kollaboration mellan till exempel olika kommuner, skolor, organisationer och vårdnadshavare. Civilkurage och stark ledning är som många frontlinjeutövare också nämnde jätteviktigt i kampen mot polarisering, radikaliserings och våldsbejakande extremism.

Frontlinjeutövare behöver därför idag ytterligare vägledning, stöd och hjälp. Vi hoppas att denna handbok – i form av en första-hjälpen bok – kan vara till ytterligare stöd och vägledning till frontlinjeutövare som jobbar med unga runt om i Sverige.

7. Vem borde jag vända mig till?

Nedan har vi för EUROGUIDE i Sverige sammanställt en lista med relevanta och användbara kontaktuppgifter till organisationer, myndigheter, osv. som vi hoppas kan vara till hjälp för dig som frontlinjeutövare. Notera vidare att inom dessa nämnda organisationer, myndigheter, osv. nedan kan du ofta (speciellt via deras hemsidor) även hitta andra rekommendationer på ställen som kan vara relevanta för dig att besöka, beroende på ditt specifika ärende.

Skolverket

Vad är det? Skolverket är en förvaltningsmyndighet med ansvar att styra och stödja den svenska förskolan, skolan och vuxenutbildningen. De arbetar för att alla barn och elever ska få en utbildning som är likvärdig och av god kvalitet i en trygg miljö.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring upplysningstjänsten på 08 - 527 332 00
- Mailadress – Du kan mejla in dina frågor och synpunkter till Skolverket direkt via deras hemsida, genom online formuläret (<https://www.skolverket.se/kontaktformular#form>).
- Postadress – Skolverket, Box 4002, 171 04 Solna
- Webbplats – <https://www.skolverket.se/>

Hedersförtryck.se

Vad är det? Hedersförtryck.se drivs av Länsstyrelsen Östergötland och är en informationssida för alla som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med olika former av hedersrelaterat våld och förtryck. Länsstyrelsen Östergötland arbetar på uppdrag av regeringen mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på 010 - 223 50 00
Ring även nationella stödtelefonen för yrkesverksamma på 010 - 223 57 60 (läs mer om detta här: <https://www.hedersfortryck.se/om-oss/stodtelefonen/>)
- Mailadress – kompetensteamet.mot.hedersrelaterat.vald.ostergotland@lansstyrelsen.se
- Postadress – Östgötagatan 3, 581 86 Linköping
- Webbplats – <https://www.hedersfortryck.se/>

GAPF

Vad är det? Riksorganisationen GAPF – Glöm Aldrig Pela och Fadime är en sekulär och ideell förening som arbetar mot hedersvåld. De vänder sig till både män och kvinnor som på ett eller annat sätt är utsatta för – eller berörda av hedersrelaterat våld.

Allmänna kontakt uppgifter:

Telefonnummer – Ring på Tel dagtid 08-711 60 32 eller övrig tid 070-000 93 28

- Mailadress – stodjour@gapf.se (se fler alternativ här: <https://gapf.se/kontakt-2/>)
- Postadress – Vattugatan 5, 111 52 Stockholm, Sweden
- Webbplats – <https://www.gapf.se/>

CVE – Center mot våldsbejakande extremism

Vad är det? CVE arbetar från i huvudsak kriminalpolitiska utgångspunkter, och stärker och utvecklar det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Verksamheten syftar ytterst till att förebygga ideologiskt motiverad brottslighet och terrorism. CVE är placerat inom Brå och inrättades år 2018.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på +46 8 527 44 200
Ring även stödtelefonen för yrkesverksamma på +46 8 527 44 290 (läs mer om detta här: <https://www.cve.se/stod/stodtelefon.html>)
- Mailadress – info@cve.se
- Postadress – CVE, Box 1386, 111 93 Stockholm
- Webbplats – <https://www.cve.se/>

Polisen

Vad är det? Om du har misstankar om att något olagligt har hänt (till exempel: brott) eller kan komma att hända med kopplingar till extremism, då bör du kontakta polisen.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – För tips och anmälningar ring på 114 14
Vid akuta ärenden ring på 112
- Webbplats – <https://polisen.se/utsatt-for-brott/polisanmalan/>

Socialtjänsten (i din kommun)

Vad är det? Du kan vända dig till socialtjänsten i din kommun för råd, stöd och hjälp (även kommunerna har lokala samordnare eller kontaktpersoner i frågor som rör bl.a. våldsbejakande extremism som du kan vända dig till).

Allmänna kontakt uppgifter:

- Webbplats – <https://skr.se/tjanster/kommunerlandsting/kommunerlista.1246.html>

BRIS – Barnens rätt i samhället

Vad är det? BRIS är en av Sveriges ledande barnrättsorganisationer som varje dag kämpar för ett bättre samhälle för barn. Med barnkonventionen som grund stöttar Bris barn i utsatta situationer,

mobiliserar samhället och påverkar beslutsfattare för ett samhälle där varje barn känner till sina rättigheter och där barnets rättigheter tillgodoses.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på 08 - 598 888 00
De som är under 18 år kan ringa BRIS för att få prata med en kurator, numret är 116 111 (läs mer om detta här <https://www.bris.se/for-barn-och-unga/prata-med-en-kurator/ring-116-111/>)
- Mailadress – info@bris.se
- Postadress – Box 10147, 121 28 Stockholm-Globen
- Webbplats – <https://www.bris.se/>

BEO – Barn- och elevombudet

Vad är det? Barn- och elevombudet, BEO, är en del av Skolinspektionen men har samtidigt en självständig funktion. BEO uppgift är att ta tillvara barns och elevers rättigheter i skolan genom att se till att förskolor och skolor följer den del av skollagen som handlar om kränkande behandling.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på 08 - 586 080 00
- Mailadress – beo@skolinspektionen.se
- Postadress – Box 23069, 104 35 Stockholm
- Webbplats – <https://beo.skolinspektionen.se/>

Barnombudsmannen

Vad är det? Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att bevaka hur FN:s konvention om barnets rättigheter – barnkonventionen – efterlevs i samhället och driver på genomförandet i kommuner, landsting/regioner, och myndigheter. De ska uppmärksamma brister i tillämpningen av barnkonventionen och föreslå förändringar i lagar och förordningar.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på 08 - 692 29 50
De som är under 18 år kan ringa Barnombudsmannen för att få svar på frågor om deras rättigheter, numret är 020 - 23 10 10 (läs mer om detta här <https://www.barnombudsmannen.se/om-webbplatsen/kontakta-oss/>)
- Mailadress – info@barnombudsmannen.se
- Postadress – Box 22106, 104 22 Stockholm
- Webbplats – <https://www.barnombudsmannen.se/>

Flamman – Socialt förebyggande centrum

Vad är det? Flamman socialt förebyggande centrum (Flamman SFC) är en idéburen förening. Den består idag av två delar. Dels våra mötesplatser för unga på Kroksbäck med sed vanliga

fritidsaktiviteter och ett center med flera olika verksamheter som alla fokuserar på att skapa bättre förutsättningar för ungas framtid på såväl lokal som regional och nationell nivå.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Mailadress – Info@flammanmalmo.se
- Postadress – Flamman Socialt förebyggande centrum (Carl Gustafs Väg 40, 214 21 Malmö); Flamman Ungdomarnas Hus (Hyllievångsvägen 6, 216 25 Malmö).
- Webbplats – <https://www.flammanmalmo.se/>

Rädda barnen – Orostelefonen om radikaliserings

Vad är det? Orostelefonen som idag drivs av Rädda barnen vänder sig till dig som är orolig över att någon i din närhet håller på att radikaliseras. Du kan också ringa om du själv befinner dig i en miljö du vill lämna. Du som ringer till Orostelefonen får stöd och råd om vart du kan vända dig för att få hjälp i den kommun där du bor. Du är också välkommen att ringa till oss om du bara vill prata med någon om din oro.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på 020 - 100 200
- Mailadress – orostelevonen@rb.se
- Postadress – Rädda Barnen, 107 88 Stockholm
- Webbplats – <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/orostelevonen/>

EXIT

Vad är det? EXIT på Fryshuset finns till för dig som är aktiv i extremgrupper och vill få hjälp med att lämna dessa. EXIT stöttar även dig som är anhängig till någon som befinner sig i en våldsbejakande miljö och utbildar yrkesverksamma som kommer i kontakt med målgruppen.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på +46 8 691 72 60
- Mailadress – exit@fryshuset.se
- Postadress – Box 92022, 12006 Stockholm
- Webbplats – <https://fryshuset.se/verksamhet/exit/>

Ungdomsmottagningen

Vad är det? Till en ungdomsmottagning kan du som är mellan 12 och 25 år gå om du har frågor om kroppen, sex eller preventivmedel. Du kan också gå dit om du mår dåligt och behöver någon att prata med.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Kontakta oss – Hitta till närmaste ungdomsmottagning (<https://www.umo.se/hitta-mottagning/>), kontakt (<https://www.umo.se/om-oss/kontakta-oss/kontakta-umo/>).
- Webbplats – <https://www.umo.se/>

Tjejjouren.se

Vad är det? Tjejjourerna är ideella föreningar som jobbar gratis med att stötta och stärka unga tjejer. Alla som identifierar sig som tjej kan kontakta en tjejjour för stöd eller pepp. I Sverige finns det runt 50 tjejjourer, 20 ungdomsjourer, och ett par trans- och tjejjourer. Alla har en liknande verksamhet med skillnaden att en tjej- och transjour också vänder sig till transpersoner som inte är tjejer, medan ungdomsjourerna organiseras av och vänder sig till personer av alla kön.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Kontakta oss – Hitta och kontakta din jour här <https://tjejjouren.se/kontakta-jour>
- Webbplats – <https://tjejjouren.se/>

RAN – Radicalisation Awareness Network

Vad är det? År 2011 skapades RAN inom EU. Det är ett internationellt nätverk av praktiker inom olika verksamheter som arbetar förebyggande. RAN har under åren utvecklat diverse material som kan vara till stor hjälp för dig som frontlinjeutövare (till exempel: besök "the EU RAN Collection of Practises" (https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices_en)).

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på +31 204 680 608
- Mailadress – RAN@radaradvies.nl (beroende på ditt ärende kan du kontakta RAN via andra mailadress, se här för mer information: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-contacts_en)
- Postadress – Veemarkt 83,1019 DB Amsterdam, The Netherlands
- Webbplats – https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network_en

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Vad är det? Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) är en statlig myndighet som tar fram och sprider kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Deras målgrupp inkluderar att stödja: 1) beslutsfattare och tjänstemän som arbetar med ungdomsfrågor och, eller inom politiken för det civila samhället, 2) ungdomsorganisationer och föreningsledare, 3) ungdomar i allmänt och slutligen 4) HBTQ-organisationer och etniska organisationer.

Allmänna kontakt uppgifter:

- Telefonnummer – Ring på 010-160 10 00
- Mailadress – info@mucf.se
- Postadress – Box 206, 351 05 Växjö
- Webbplats – <https://www.mucf.se>

8. Referenser

- Bergholm, Sebastian. *Då Sverige blev mångkulturellt*. den 16 Mars 2015. <https://svenska.yle.fi/artikel/2015/02/12/da-sverige-blev-mangkulturellt>.
- Carlsson, Christoffer. *Att lämna våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt*. Forskningsrapport, Stockholm: Institutet för framtidsstudier, 2016.
- Corn, Kevin, Arnold Bienstock, Anastasios Gounaris, och Yamina Memer. *Fasting and Feasting in Three Traditions: Judaism, Christianity, Islam*. Indianapolis: University of Indianapolis, 2006.
- Dahlstedt, M., och F. Hertzberg. *Skola i samverkan*. Malmö: Gleerups, 2011.
- Demir, Shamiram. *Rektorns stora oro: Fastan under ramadan slår mot elevernas betyg*. den 09 Maj 2019. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/fastande-barn-kan-paverka-slutbetyg>.
- Diskrimineringsombudsmannen. *Könsuppdelad undervisning*. den 19 Mars 2019. <https://www.do.se/lag-och-ratt/stallningstaganden/skola-i-stockholmsområdet/>.
- Diskrimineringsombudsmannen. *Diskriminering i arbetslivet*. den 2 Oktober 2020. <https://www.do.se/om-diskriminering/diskrimineringsforbud-inom-olika-omraden/diskriminering-missgynnande-arbetslivet/>.
- . *Ingen får diskriminera dig i skolan*. den 27 Januari 2020. <https://www.do.se/om-diskriminering/diskrimineringsforbud-inom-olika-omraden/diskriminering-inom-utbildningsområdet/for-elever/>.
- Ekman, Richard. *Livsmedelsverket: Ser inga problem med att inte erbjuda halalkött*. den 25 Augusti 2019. <https://www.mitti.se/nyheter/livsmedelsverket-ser-inga-problem-med-att-inte-erbjuda-halalkott/lmsly!6753539/>.
- Ernfors, Karin. *Om religionsutövning och religiös klädsel i skolan*. den 27 Januari 2011. <https://bit.ly/3e7DZev>.
- European Commission. *Xenophobia*. den 07 01 2021. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/xenophobia_en.
- Greelane. *Vad är Mångkulturalism? Definition, teorier, och exempel*. den 18 Juni 2019. <https://www.greelane.com/sv/science-tech-math/samh%C3%A4llsvetenskap/what-is-multiculturalism-4689285/>.
- Hedersförtryck.se. *Vilka konsekvenser kan det få?* den 21 September 2020. <http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/konsstympning/vad-innebar-det-fysiskt/>.
- Hielle, Lars-Peter. *Lesseboskola har bönerum – kan vara mot Skolverkets regler*. den 15 Juni 2016. <https://sverigesradio.se/artikel/6454118>.
- Israelsson, Fredrik. *Muslimska barn vill fasta under ramadan – skolan säger nej*. den 10 Maj 2019. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/ramadan-muslimska-barn-vill-fasta-men-skolan-sager-nej>.
- Justitiedepartementet. *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*. den 24 Mars 2020. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/okat-skydd-mot-hedersrelaterad-brottslighet/>.
- . *”Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap.” Regeringskansliet*. den 27 Maj 2014. <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2014/05/faktablad-ju-14.02/>.
- Jusufi, Leotrim. *Hibas sorg: Har förlorat sin son och make samma vår*. den 24 Maj 2020. <https://www.expressen.se/gt/hibas-sorg-har-forlorat-sin-son-och-make-samma-var/>.
- Kågstöm, Agnes. *Skolbarn fastar när ramadan inleds*. den 09 Maj 2019. <https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/skolbarn-fastar-n%C3%A4r-ramadan-inleds-1.14993269>.

Karolinska Institutet. *Identity crisis, Identitetskris*. 2020. <https://mesh.kib.ki.se/term/D007063/identity-crisis>.

Lewanndowsky, S., och J. Cook. *The conspiracy theory handbook*. 2020.

Livsmedelsverket. *Måltidsmodellen*. den 12 Februari 2020. <https://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/maltider-i-var-d-skola-och-omsorg/maltidsmodellen>.

Myndigheten för ungdomsoch civilsamhällesfrågor. *Öppna skolan! Om HBTQ, normer och inkludering i årskurs 7-9 och gymnasiet*. Växjö: Lenanders Grafiska AB, 2019.

Nationalencyklopedin. *Antisemitism*. den 07 01 2021. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/antisemitism>.

—. *Islamofobi*. den 07 01 2021. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/islamofobi>.

—. *Konspirationsteori*. den 07 01 2021. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/konspirationsteori>.

Nelms Metod. *Varför viktig att kunna simma?*. 2021. <https://www.gillavatten.se/varfor-viktig-att-kunna-simma/#:~:text=Att%20kunna%20simma%20och%20k%C3%A4nna,och%20vara%20trygg%20i%20vatten>.

Norocel, Cristian Ov. "Ung och extrem - om våldsbejakande högerextremism." Stockholm, 2016.

Olsson, Emma. "Skärpta krav förbjuder könsuppdelade klassrum." *Skolvärlden*, den 6 Februari 2017.

Regeringskansliet. *SOU 2019:64 Nya regler för skolor med konfessionell inriktning*. Stockholm: Elanders Sverige AB, 2019.

Regeringskansliet. "Våldsbejakande extremism i Sverige - nuläge och tendenser." Stockholm, 2014.

Rehn, Camilla, och Jiang Millington. *Hjälp skolpersonal att hantera radikaliserings*. den 06 Maj 2020. <https://skolvärlden.se/artiklar/hjalp-skolpersonal-att-hantera-radikaliserings>.

Säkerhetspolisen. *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. Stockholm, 2010.

SkolmatSverige. *2000 skolluncher under din skoltid!* 2020. <http://www.skolmatsverige.se/elev>.

Skolverket. *Jämställdhet i skolan*. den 17 Juni 2020. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/jamstalldhet-i-skolan#:~:text=Systematiskt%20kvalitetsarbete-,Skolans%20j%C3%A4mst%C3%A4lldhetsuppdrag%20i%20skollagen%20och%20l%C3%A4roplanerna,elevernas%20l%C3%A4rand>.

Skolverket. "Konsekvensutredning avseende förslag till ändringar i läroplaner för att förtydliga skolans jämställdhetsuppdrag." Stockholm, 2017.

—. *Kontroversiella frågor*. den 11 September 2020. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/kontroversiella-fragor>.

—. *Motverka hedersrelaterat våld och förtryck*. den 7 Februari 2020. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/motverka-hedersrelaterat-vald-och-fortryck#h-Resurserochlankar>.

—. *Samverkan med föräldrar och vårdnadshavare - en teoretisk modell*. den 18 September 2020. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/koll-pa-samverkan-med-hem-och-var-dnadshavare/samverkan-med-foraldrar-och-var-dnadshavare---en-teoretisk-modell>.

Skolverket. *Kränkande behandling, mobbning och diskriminering*. den 10 September 2020. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/krankande-behandling-mobbning-och-diskriminering>.

—. *Kränkande behandling, mobbning och diskriminering*. den 10 September 2020. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/krankande-behandling-mobbning-och-diskriminering#h-Arbetetmotkrankandebehandlingochmobbning>.

—. *Mat i förskolan och skolan*. den 13 October 2020. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/mat-i-forskolan-och-skolan>.

—. *Skoluniform*. den 3 September 2020. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/skoluniform>.

Socialdepartementet. "Handlingsplan mot könsstämpning av flickor och kvinnor." Stockholm, 2018.

Socialstyrelsen. "Kort om våldsbejakande extremism - socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna." Stockholm, 2017.

Socialstyrelsen. "Om barnäktenskap - lagar och regler i Sverige." Stockholm, 2019.

—. *Socialtjänstens arbete mot våldsbejakande extremism*. den 30 December 2020. <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/vald-och-brott/valdsbejakande-extremism/>.

Svenska Skidrådet, Friluftsrådet, Svenska Idrottslärares förening. "Utflykter i grundskolan." 2012.

Ungdomsstyrelsen. "Gift mot sin vilja." Stockholm, 2009.

UNICEF. *Kvinnlig könsstämpning ger flickor men för livet*. den 2 November 2020. <https://unicef.se/fakta/kvinnlig-konsstypning>.

Yourstone, Jenny, David Cardell, Lily Stroubouli Lanefelt, och Hedwig Westerberg. "Våldsbejakande extremism i kriminalvård – en kunskapsöversikt." Norrköping, 2016.